

SVERIGE 7:50
NORGE 9:25
DANMARK 9:50
INKL. MOMS

MYNT KONTAKT

4-5
MAJ 1980

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS TIDSKRIFT

NORDISK HJÄLTA- PRYDNAD

Sid 76

VIKINGARS HANDEL Sid 77

POLETT FRÅN NÄRKE Sid 79

1715 ÅRS SLANT Sid 80

VEM VAR BUDÉ? Sid 89

RIKSBANKSEMBLEM Sid 98

FALSKA SEDLAR Sid 99

SUOMALAISET LUKIJAMME VOIVAT KIRJOITTA MEILLE SUOMEKSI Sid 85

Köper • Säljer • Värderar
Mynt • Sedlar • Medaljer
Ordnar

Numismatisk litteratur
Lagerlistor
Kvalitetsauktion två gånger årligen

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Mäster Samulesgatan 11, Box 7662,
103 94 Stockholm Tel 08-10 10 10

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm
Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur
Lagerkatalog utkommer två gånger årligen
Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan ett par år etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 21 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfälskningar. – Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlström Mynthandel AB
Kungsgatan 28, Box 7662
103 94 Sthlm 7, tel. 08-10 10 10

Amneklevs Mynthandel
Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel. 011-10 29 50

Yngve Almer Mynthandel
Storgatan 49, Box 2068
700 02 Örebro, tel. 019-13 50 61

Flodbergs Mynthandel
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel. 040-12 99 30

Handelsbolaget Mynt och Medaljer
Sveavägen 96, Fack, 104 32 Sthlm 19
tel. 08-34 34 23

Hirsch Mynthandel AB
Malmskillnadsgatan 29
111 57 Sthlm, tel. 08-11 05 56

Karlshamn Mynthandel
Hantverkargatan 11
371 00 Karlshamn, tel. 0455-813 75

Malmö Mynthandel AB
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel. 040-11 65 44

Mattssons Mynthandel
Kungsängsgatan 21 B
753 22 Uppsala, tel. 018-13 05 54

Norrköping Mynthandel
Tullportgatan 13, Box 4
761 00 Norrköping, tel. 0176-168 26

Nordisk Varutjänst Nova
Södra Strandgatan 3, Box 40
701 02 Örebro, tel. 019-12 05 11

Myntaffären Numis
Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel. 031-13 33 45

Svea Mynt & Frimärkshandel AB
Stureplan 4, Box 5358
102 46 Stockholm, tel. 08-10 03 85/95

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel. 08-62 62 61

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel. 033-11 24 96

Poo Mynthandel AB
Drottninggatan 29, Box 16 245
103 25 Sthlm, tel. 08-21 12 10

Strandbergs Mynthandel AB
Arsenalsgatan 8, 111 47 Sthlm
tel. 08/20 81 20, 20 51 10

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel. 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel
Renstiernas Gata 29, Box 11 080
100 61 Sthlm, tel. 08-44 82 81

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42, 111 20 Sthlm
tel. 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 5132, S-102 43 Stockholm

MYNTKONTAKT

SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag-fredag kl 10.00-13.00)

Myntkontakt:

Postgiro 42 30 50-4

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Myntkontakt utkommer den 1 i
månaderna februari - maj och
september - december.

Prenumeration: helår 55:-

REDAKTION

Huvudredaktör

och ansvarig utgivare:

Frank Olrog

Telefon 08-26 14 57

Arkitektvägen 29

161 45 Bromma

Biträdande redaktörer:

Madeleine Greijer

Torbjörn Sundquist

Copyright:

Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98, 756 86 62

Annonsspriser exkl. moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 000:-
2:a omslagssidan	1 200:-
omslaget 4:e sida	1 500:-
1/1 sida (157×220 mm)	1 000:-
2/3 sida (104×220 mm)	700:-
1/2 sida (157×108 mm)	525:-
1/3 sida (50×220 mm)	375:-
1/4 sida (76×108 mm)	290:-
1/6 sida (50×108 mm)	200:-
1/12 (50×52 mm)	110:-

Sista materialdag:

Den 5:e i månaden
före utgivning

Annonsmaterial:

Negativ eller positiv offsetfilm

Sändes till Ordfront

Fack, 104 32 Stockholm

Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

ISSN nr 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

PROGRAM FÖR VÅREN 1980

MAJ

Måndag 5 samlas vi hos B. Ahlström Mynthandel AB, Kungsgatan 28,
Stockholm kl 18.30 för att titta och diskutera.

Torsdag 8 (obs ändrat datum) Antiksektionen träffas på Timmermansorden,
Eriksbergsparken 1, Stockholm kl 18.30 för att titta på romerska mynt.
Samling utanför.

Måndag 12 Medeltidssektionen samlas på Historiska Museernas lunchrum
kl 18.30. Kenneth Jonsson kåserar om karolingerna och deras mynt.

Lördag 31 Årsmöte på Stadshotellet i Sigtuna. Familjemedlemmar är väl-
komna.

Kallelse och Program ÅRSMÖTET DEN 31 MAJ 1980

Svenska Numismatiska Föreningens medlemmar kallas till ordinarie årsmö-
te lördagen den 31 maj 1980 i Sigtuna.

Det rikhaltiga programmet lyder som följer:

1. Samling kl 12.15 vid Stadshotellet. De som kommer med bil går Stora
gatan från parkeringsplatsen.
2. Mycket kort promenad till Sigtuna Fornhem. Visning kl 12.30 av museet.
Efter denna berättar Lars O. Lagerqvist kortfattat om myntpräglingen i
staden.
3. Ca 13.30-14.45 rundvandring i Sigtuna, som avslutas med besök i klock-
gjuteriet (klockgjutare Gösta Bergholtz).
4. Kaffepaus på Stadshotellet ca 15-15.30.
5. Ca 15.30 Årsmötesförhandlingar och utdelning av belöningar, vilka be-
räknas ta en timme i anspråk.
6. kl. 16.30 Föredrag om inflationer av Lars O. Lagerqvist. Därefter kort
paus.
7. Kl. 18.00. Middag på Stadshotellet. (Varmrätt, öl eller vatten, kaffe.
Extra beställningar av drycker kan göras i pausen före middagen hos
klubbmästaren Erik Kroon, varvid kupong erhålles).

SL-tåg (pendeltåg) avgår från Stockholm C kl. 11.11 med anslutningsbuss
(570) från Märsta till Sigtuna. 70-kort gäller.

Återresan med anslutningsbuss (575) från Sigtuna till SL-tåget i Märsta
avgår från Sigtuna kl 19.23, 20.23, 21.23, 22.23 samt 23.13 och 0.13 (för våra
nattugglor!)

Anmälan sker genom insättande av kr 75:-/person på vårt postgironum-
mer 15 00 07-3 senast den 20 maj. Beloppet inkluderar museientré, visning-
ar, eftermiddagskaffe och middag. Upplysningar per telefon 08/67 55 98,
vardagar 10.30-13.00. Familjemedlemmar och vänner är hjärtligt välkomna
att delta i hela programmet och måltiderna.

Viktigaste punkten på föredragningslistan är ett förslag om stadgeändring.
Se nedan sid 84.

Den okände soldatens guldpenning

Det mycket intressanta, gamla guld-föremål, som avbildas här i naturlig storlek, inkom redan 1695 till Antikvitetsarkivet i Stockholm och finns fortfarande att beskåda i Statens historiska museum, som det nu heter. När denna "penning" eller medalj insändes, uppgav man att den hittats av en soldat i trakten av Alingsås. Det är det hela. Nog hade det varit intressant att veta lite närmare *var* och *hur* fyndet gjorts och även vad soldaten hetat.

Nordisk Hjalta-Prydnad

Att denna gamla penning härstammade från forntiden, det tänkte sig nog både hittaren och andra som fick beskåda den. Mynt och medaljer skall ju ha inskrifter för att vara acceptabla, men på detta exemplar fanns inte en bokstav. Det måste härstamma från en tid då man inte kunde skriva och läsa!

Antikvarierna i Stockholm visste lite mer. Några år tidigare hade från Vä i Skåne insänts tre liknande "penningar", hittade tillsammans, och de hade beskrivits i ett tryckt arbete av professor Schefferus i Uppsala. Penningarna hörde i en del fynd samman med hals- och armringar av guld, varför även dessa klenoder kom att uppfattas som rikemäns och kungars prydnader och utmärkelsetecken. På 1700-talet, då ytterligare fynd framkommit, behandlades de i en avhandling med titeln "Nordisk Hjalta-Prydnad". Och denna tolkning gäller än i dag.

Under årens lopp har många liknande fynd gjorts av dylika ensidiga penningar eller guldbrakteater, också sådana med runinskrift. Fynden ligger i Sydskandinavien, och här är de tillverkade, fastän förebilderna varit romerska guldmedaljonger med kejsarbild. Den nordiska tillverkningen som tycks ha haft sina centra i Danmark, har försiggått under 400-talet.

Hol och Nohaga

Eftersom det inte gick att utvinna guld hos oss under forntiden, fick våra guldsmider arbeta med importerad metall. I brakteaterna ingick förmodligen nedsmälta romerska

guldmynt, solidi, ty sådana har importerats på 300- och 400-talet och framkommit i många fynd. I Hol socken öster om Alingsås hittades på 1800-talet en sådan solidus, präglad för Teodosius II, kejsare i hela 40 år under 400-talet. I Fristad har hittats en liten kopparask innehållande guldtenar, en guldspiral och en solidus präglad för kejsar Zeno (474-491).

Den klassiskt förnåma Alingsås-brakteaten med sina karvsnittskretsar och en traditionellt tecknad guda- eller härskarbild i mitten tillhör guldbrakteaternas C-grupp. Avbildningen ovan återger en utomordentligt fin blyertsteckning av Olov Sörling i Vitterhetsakademins bildarkiv.

Ändå äldre – från den s k romerska järnåldern – är två andra guldfynd från gamla kulturbygder i Sävås och Lärjeåns dalgångar. Först en stor, rikt arbetad finger-ring, funnen omkring år 1750 vid Nohaga Berg, Alingsås. Den skall ha kommit till "Tessinska Museum", vad som nu menas med det, men är nu försvunnen. Hur den ser ut framgår av en vinjettbild på en graverad, gammal Alingsås-karta.

Angeredsguldets gåta

Den okände soldatens guldbrakteat, som inkom till statens fornsamling år 1695, är som museiföremål betraktat ett av de äldsta i vårt land, men ännu äldre är ett guldfynd från Angered. Det hade hittats av några

vallbarn och insändes 1687 av kyrkoherden i Angered till kungen. Han lämnade det till sin antikvarie Johan Hadorph och denne kallar föremålet "ett gullstycke med wridit skafft". Vikten var 32½ dukat.

Föremålet utgör den ena, avbrutna ändan av en större, vriden halsring med tresidiga, utplattade och stämpelornade ändar. Större delen av ringen saknades alltså. Antingen har den upphittats tidigare och förkommit eller så ligger den fortfarande kvar i jorden.

Det gällde nu för riksantikvarien Hadorph att i laga ordning inlösa fyndet och betala vallbarnen hitte-

lön. Mot slutet av året skrev Hadorph till K Maj:t om detta. För att göra saken intressant förklarade han att föremålet troligen var ett "instrument" som de gamle nordborna använt när de spänt bälte, alltså ett slags rituell kniv. Denna fantasifulla tolkning gick hem, och det beslöts om inlösen. Pengarna skulle tas av "Tryckeritunnemedel", dvs en stående avgift från rikets socknar till förmån för en ny bibel. Barnen fick 102 daler km, och den egendomliga gulddolken skulle "förvaras här hos oss ibland andra Kungl Maj:ts dyrbara Rariteter".

H Wideen

"Vikingapengar"

Fredlig handel under vikingatiden

Vikingatidens historia synes även så här på håll inte särskilt fredlig. De franska bönderna om skydd för de rasande nordmännen, den tunga dagnegälden betald av engelsmännen påminner inte så litet om individens reaktion inför låt oss säga maffians utpressning i vår tid. Sagorna, för vilket det finnes åtskilligt underlag, talar gärna om tapperhet, envig, strid i trängda lägen och erövringar. Men inte kan det vara hela sanningen?

Sedan tjugofem år tillbaka pågår vid Kungl Myntkabinetet i Stockholm ett arbete på bred internationell basis. Svenska, tyska, holländska, irländska och engelska forskare studerar långsamt och metodiskt de enorma myntskatter, som den svenska jorden lämnat ifrån sig efter att ha bevarat dem genom snart ett millennium (ja en del skatter har naturligtvis påträffats tidigare). De mynt som studeras är – förutom ett försvinnande litet antal svenska – från Danmark, Norge, Tyskland, England och Bysans vartill kommer stora mängder arabiska dirhemi från kalifatet och naturligtvis udda pengar från ett eller annat land. Initiativet till detta märkliga samarbete togs kort efter kriget av dåvarande chefen för Kungl Myntkabinetet, den 1973 bortgångne Nils Ludvig Rasmusson och det ledes för närvarande av hans efterträdare, numera professorn Brita Malmer. En av dem som deltar däri är Gert Hatz från Hamburg.

Denne har för några år sedan som verklig doktorsavhandling (Habilitationsschrift) framlagt en minst sagt diger avhandling, *Handel und*

Verkehr zwischen dem deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit, utg av Vitterhetsakademien och tryckt i Lund 1974 (676 sid). Den är utgiven i A4-format, vilket säger något om dess fysiska storlek. Som underrubrik har författaren satt *Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhundert in Schweden* och hänvisar därmed alltså till det arbete med genomgång av de tyska mynten, som han företagit tillsammans med sin maka och professor Peter Berghaus från Münster.

Den tyska myntströmmen föregicks som antytts av andra, främst den orientaliska (arabiska) och parallellt under 900-talets senare del kommer den engelska, också den oerhört omfångsrik. Att vi över huvud taget vet så mycket som vi gör, beror givetvis på att skatterna grävts ned. Hatz skisserar orsaken till dessa skattgömmor; den har tidigare behandlats bl a av Sture Bolin, Bengt Thordeman och Nils Ludvig Rasmusson (samt nyligen av Mats Malmer).

Nu är givetvis ej de nedgrävda skatterna de enda fynden; gravar, enstaka kyrkor och offerplatser samt lösfynd lämnar också sina bidrag. Hatz menar, att skatter nog oftare bildats genom fredlig handel än genom krigståg, i allt fall vad gäller de tyska mynten. Han pekar på att en mängd av de ifrågakvarande fynden har påträffats inte i anslutning till stadsbildningar, men däremot på landet, där de farande köpmännen var bönder, som en del av året befann sig på resa, under vilken vi för all del inte skall utesluta krigs-

ka handlingar, men vars främsta syfte var att köpa och sälja.

En annan sak som givetvis sammanhänger med dessa problem är vad som framkallat nedgrävningen. Orsakerna kan givetvis ha varit krig eller rykten om plundringståg, men detta behöver i och för sig inte ha varit den utlösande faktorn. Vill man skydda sina tillgångar riktar sig dessa känslor också mot enstaka attacker, man vill helt enkelt ha sina pengar för sig själv och därigenom skapa en trygghetskänsla. Hatz pekar på ett här förkortat citat från en uppsats om lapparnas sedvänjor från 1671; det är i sin uttrycksfullhet så klart att det lika väl kunde ha skrivits om våra förfäder på 1000-talet: "De lappar som av penningar och silver äro förmögna, förvara det neder i jorden. Lapparna sätta neder i jorden ett skrin och övertäcka så med jord, torv eller mossor på det ingen må märka varest de hava bemälda gömmor. Händer också ofta att hustrun och barnen icke veta varest lappen har sin grop, varför de också aldrig igenfinna samma rum och ställe."

Nedgrävning i jorden är nu ingenting för någon tid specifikt, det har pågått i alla tider och lär inte ha upphört än. Men, framhåller Hatz, vi måste komma ihåg att det material som står till forskarens förfogande är en försvinnande liten del av den ursprungliga mängden präglade mynt. Som vi hört är det endast en ringa del av de gömda mynten, som är kända för de efterlevande och av de kanske för samtiden kända skatterna är det endast en obetydlighet som återfinnes. Om vi i svensk jord påträffat kanske 60 000 tyska mynt från denna tid, kan man räkna med att det totalt grävts ned måhända 2 400 000 stycken. Detta kan möjli-

gen förklara att arkeologen eller numismatikern med lugn upplever de varje år återkommande fynden av mynt. Det finns mer att hämta, om man bara visste var.

Hur utnyttjar nu Hatz det material som stått honom till buds? Han uppställer frågor, riktar dessa till mynten och fynden och söker lyssna till svaren. Givetvis bearbetar han dem statistiskt, räknar dem, undersöker fyndorternas spridning och belägenhet, fastställer deras ursprungsort och försöker bestämma när skatterna skapades. Men vad som synes än viktigare är det kapitel där han "uttyder" dem. Det har i detta sammanhang kunnat konstateras, att ehuru dåtidens människa i hög grad utnyttjade mynten efter vikt och erlade betalning i anslutning här till, också de enskilda exemplaren hade betalningsmässig betydelse. Rasmusson har bland andra påpekat att de guldsolidi, som från Bysans vandrade till Norden, visserligen ibland kom att bäras som smycken och för den skull försågs med hål, men också åter fick dessa hål igensatta så att samtidigt verkligen fick ett fullvärdigt mynt. Dåtidens människa löste också delbetalning i små belopp så att man helt enkelt delade ett mynt mitt itu för att få fram en hälftendel. Det var ju till sist ändå metallvärdet – vikten som spelade huvudrollen.

Man kontrollerade också mynten ur två synpunkter. För det första ville man veta om de var äkta. Myntförfälskning hade vid denna tidpunkt en mer än tusenårig historia bakom sig och i ex anglosaxisk lagstiftning stipulerades stränga straff för den som kränkte konungens ensamrätt att (givetvis ofta av underhållig metall) prägla mynt. Mynt från denna tid bär i många fall märken efter skrapning eller bokstavliga stickprov; kanske gjorde man ibland helt enkelt så att man bet i myntet, en från andra delar av världen och andra tidsskeden välbekant gest. Bär sedan ett mynt märken efter fler prov kan man, säger Hatz, egentligen bara dra en slutsats härav – det hade vandrat genom många händer.

Ett annat sätt att kontrollera myntet var att väga det. Denna teknik är väl känd sedan antiken, romerska fickvågar är välbekanta bekräftelser härpå och t ex antalet bevarade islamska glasvikter för myntkontroll är synnerligen stort. Nu var det väl mindre fråga om att väga varje mynt

för sig; i regel vägde man upp hela det belopp om vilket det var fråga vid köpenskapen. Hatz förtecknar inte mindre än 123 olika fynd av vågar och vikter; det rör sig i dessa sammanlagt om 426 vikter och 47 vågar, varav de flesta naturligt nog kommer från handelsstaden Birka.

Men ytterligare frågor sällar sig till de första. Hur transporterades nu dessa betalningsmedel i en tid, då den skriftliga anvisningen ännu skulle låta vänta på sig i ett par hundra år? Med sedvanlig grundlighet söker Hatz besvara frågeställningen, förtecknande 21 fynd av penningväskor, vilka omfattar totalt 77 stycken, varav 23 med säkerhet bruna av kvinnor.

Men, säger författaren, det finns ytterligare många frågor som kan ställas till mynten, men denna gång av direkt numismatisk karktar, t ex deras vikt, finhet i silver, utmytningsstorlek samt frekvens av olika stämplarna som kommit till användning. Till detta kan man foga ytterligare frågor, ej ställda denna gång av Hatz men påtagliga för varje forskare: stilpåverkan, präglingsteknik, symbolinnehåll samt (detta berör Hatz) sekundäranvändning såsom smycken och amuletter. Mynt har i alla tider använts som smycken och så sker än idag, inte bara inom folkgrupper där detta har en urgammal tradition (zigenare), utan också av den västerländska kvinnan.

Som amulett är myntet också fortfarande i bruk, ty vem av oss kan säga, att vi inte någon gång ägt och bevarat en lyckoslant. Möjligen säger vi, att vi inte tror därpå, det är skrock och vidskeppelse, men inte desto mindre bär vi dem. Vad Hatz har att berätta är i hög grad en angelägenhet för nutidsmänniskan.

Vi har konstaterat att mynten kan förtälja oss om handel och krig, om försiktighet vid handel, om våra förfäders sätt att se myntet som betalningsmedel. Hatz vill också uppställa ganska hållbara hypoteser rörande vilka vågar de tyska mynten vandrade till Sverige. Förbi de danska öarna nådde man till Skåne. Sedan följde man Blekingekusten längs Småland genom Kalmar sund och vidare norröver tills man nådde Mälaren och Birka. Från Skåne säger Adam av Bremen att det tog fem dagar sjövägen men en månad (!) till lands; man reste i så fall över Skara och sedan till Södertälje. Detta gäller nu endast den direkta vägen till

det centrala Sverige – att tyska handelsmän nådde Norden över Danmark säger sig självt och tog sjövägen till Norge, samt att handelsvägen till Östersjöprovinserna gick över Baltikum. En speciell ställning intog Gotland, särskilt efter Birkas förstöring; dess plats som centralt handelsställe kunde aldrig ersättas av Sigtuna.

Om vi dröjer kvar vid tanken på den fredliga handeln som huvudsaklig förmedlare av mynten, måste vi också därmed acceptera tanken på yrkesmän med handel som huvudsaklig sysselsättning. Dessa var givetvis dels folk från det tyska territoriet, dels bland annat svenskar. Hatz citerar en talande berättelse om kristna affärsmän som följde en svensk här på väg till Kurland för att, som det heter "på ort och ställe kunna inhandla bytet". På svensk sida låg säkert mycket av handeln i händerna på de handelsbönder som främst verkade från sin hemö Gotland. Vi befinner oss nu i en tidsperiod då inte blott marknaderna utan också (köp)städer uppstår. I södra Tyskland växte dessa städer naturligt fram i anslutning till den romerska traditionen; i norra Tyskland

**Kungl. Myntkabinettet,
Statens museum för
mynt-, medalj- och
penninghistoria**

Narvavägen 13-17, 2 tr
Stockholm

(Buss nr 42, 44 och 69
till Historiska museerna,
tunnelbana till Karlslan)

Utställningar: Svenska mynt
från 1000-talet till nutid,
Mynt från forna svenska
besittningar, Världens mynt
under 25 århundraden,
Sveriges medaljhistoria och
Medaljens konsthistoria

Tillfällig utställning:
Från bäverskinn till
dollarsedel

Museet:
Måndag - fredag 11-16
Lördag och söndag 12-17

bildades de i anslutning till sådana platser, där man vid denna tid i kanske flera århundraden mötts för att idka köpenskap. Och vad gäller varuutbytet kan man beträffande export från Sverige peka i första hand på alla tänkbara former av skinn, men också järn, såväl myrmalm från t ex Småland som sådant som bröts ur berget i de nordligaste delarna av Svealand. Också frågan om export av slavar beröres av Hatz. Hela denna problemställning synes emellertid jämförelsevis komplicerad och skulle kräva sin egen behandling i en särskild uppsats. Vad sedan gäller importen nämner författaren i sig så väsensskilda ar-

tiklar som vin, smycken, glas, kvarnstenar. Naturligtvis användes inte enbart mynt som betalningsmedel; ren byteshandel måste såväl nu som senare förutsättas.

Den form av handel som mynten återspeglar upphörde under början av 1100-talet. Orsaken härtill kan vara flerfaldig: inhemsk myntprägling, som gjorde denna form av import överflödig, men också den allt fastare stadsbildningen, inom vars ram en lokal produktion kan förutsättas, som onödiggjorde en del av importen och slutligen en ökad byteshandel, där vårt land kunde tillhandahålla hel- eller halvfabrikat på grund av en högre uppdriven teknik.

Hatz framhåller emellertid bestämt att det existerande materialet säkerligen lånar sig till en betydligt grundligare bearbetning med nya rön och nya svar på ställda frågor som resultat.

Det må slutligen nämnas att Hatz' postuma dedikation till Nils Ludvig Rasmusson känns mycket varm och riktig. Dennes vidsyn omfattade just uppställande av frågor som dessa och han skulle säkerligen med stor och tacksam glädje anammat den hyllning som han tyvärr försent här erhöi. Han fick dock tillfälle att läsa arbetet i manus och föredra det inför Vitterhetsakademien för antagande.

Ernst Nathorst-Böös

En ej förut beskriven säteripollett

Bild 1. Corps de logis, Nynäs Säteri, vid sekelskiftet.

Nynäs Säteri i Ekeby socken i Närke har gamla anor. Jösse Eriksson, Kristian II:s beryktade fogde, var en gång dess herre. Via släkterna Falkenberg och Hamilton af Hageby kom Nynäs på 1700-talet i familjen Coyets ägo.

År 1868 övertar Gustaf August Coyets son Adolf säteriet. Han var född 1835 och beskrivs som en god lanthushållare och en vänsäll person. Han var kulturellt intresserad, ägde ett vackert bibliotek samt var road av allsköns kurios. Adolf Coyet var titulär kammarjunkare. Han dog 1906.

Den tämligen oansenliga polletten är av zink och har under en krona bokstäverna A C (= Adolf Coyet). Polletten har under slutet av 1800-talet använts för mejeriet vid Nynäs Säteri.

Källor:

Åke Byström: Något om Nynäs Säteri. (En släktkrönika.) I manuskript 1971.

Muntliga uppgifter lämnade av lagman Arvid Ribbing.

Frank Olrog

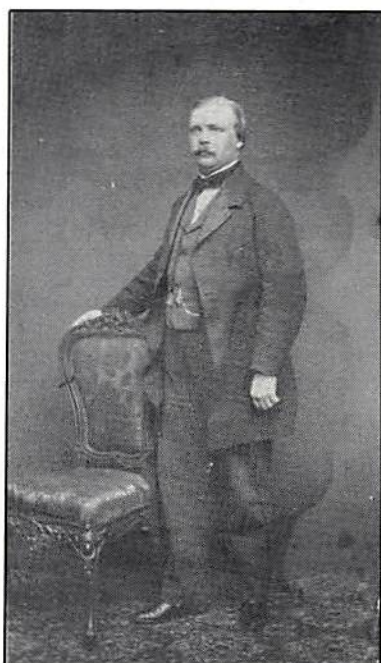

Bild 2. Adolf Coyet 1835–1906.

Bild 3. Mejeripollett för Nynäs Säteri. Foto: J Tamsalu, KMK.

Ett öre S.M. 1715

Ett par kompletterande synpunkter.

Av Yngve Almer och Ingemar Carlsson

I förra numret av MYNTKONTAKT publicerades en intressväckande artikel av Ernst Nathorst-Böös om ettöret 1715, ett av våra sällsyntaste kopparmynt. Vi tar oss här friheten att komplettera den med följande.

Först något om präglingstekniken. I Stiernstedts "Om kopparmyntningen i Sverige..." citeras på sid 257-58 ett betänkande av den 30 oktober 1714 av Kammar-, Bergs- och Kommerskollegierna, även omnämnt i den ovan omtalade artikeln. Där uttalar man, att man skulle låta "denne föreslagne utmyntning... i anseende till skiljemyntets zirlighet... ske under präss". Med press måste man ha menat den präglingsapparat - skruvpress eller spindelverk - som avbildas på fig 9 i Lars O Lagerqvists artikel "Hur man slår mynt" (MYNTKONTAKT nr 2, 1980, sid 28-32). Mynt som tillverkats i en sådan kännetecknas dels av att deras båda sidor har regelbunden stämpelställning (över- och understampen kom alltid i samma läge i förhållande till varandra), dels av att prägelns blev jämn och likformig över hela ytan, eftersom de båda stamparnas kontaktytor alltid var parallella med varandra. Vid hammarprägling, då överstampen hölls lös i handen, kunde den ibland komma något snett, varvid delar av myntbilden blev svagare utpräglade. Vidare blev stämpelställningen då nästan alltid oregelbunden.

Skruvpressen började användas i Stockholm under 1600-talets andra hälft för större silvermynt, något som framgår av att allt flera sådana mynt med tiden får regelbunden stämpelställning. Omkring slutet av 1670-talet blir detta fallet även med öresmynten av silver. Troligen brukades här till en skruvpress av mindre format, och samma bör ha använts till Karl XII:s mynttecken ("nödmünt"), som ju präglades i Stockholm och som alla har regelbunden stämpelställning och ett mycket jämnt utförande.

I Nordisk Numismatisk Årsskrift 1949 finns en artikel av Axel A:son Liljencrantz med titeln "Kring några Polhemsbrev om skiljemynt-prägling". Där lämnas en del upp-

gifter från tiden omkring 1715, en intressant period i präglingsteknikens utveckling. Där framgår, att en skruvpress av ovan nämnt slag har levererats till Avesta för myntning av 1/6 öre s.m. Dessutom omtalas ett par präglingsmaskiner, som konstruerades av inspektoren Magnus Lundström och som båda visade sig oanvändbara. Den ena var

de man för kopparmyntningen det s.k. släggverket, som avbildas på fig 10 i L. O. Lagerqvists ovan nämnda artikel. Överstampen var här fäst i en rund träskiva. Den fälldes ner över myntämnet, som låg på understampen, varpå överstampen fick ett slag med en slägga. Mynt som utförts på detta sätt, visar ibland spår av dubbelprägling.

Fig 1. Dubbelpräglad. Grovt rutefladd rand.

Fig 2. Dubbelpräglad. Slät rand.

avsedd för halvören (1/6 öre s.m. benämndes så, ty ett öre silvermynt = tre öre kopparmynt). Maskinen hammarpräglade myntbilderna på en ten, och mynten stansades ut efter präglingen. Den användes endast en kort tid, och mynten blev "till större delen ojämne i kanterne, och skroflige". Dessutom hade Lundström konstruerat en maskin för plåtmyntning, som snart måste nedmonteras.

Längre fram på 1700-talet använ-

Överstampen har studsats - kanske för att slaget har träffat den snett - och därvid har en del av myntbilden fått dubbla konturer. Ofta är detta fallet på myntbildens ena sida, medan dubbelpräglingen framträder mindre tydligt på den andra sidan.

I E. Nathorst-Böös' artikel, bild 2, finns ett exemplar nr 2, där kronans vänstra bäge är tydligt dubbelpräglad. Sköldens vänstra sida är också dubbel, och mellan årtalens etta och sjuva syns en linje, kanske

Fig 3. Dubbelpräglad. Slät rand.

från den första sjuan. På fränsidan är höger pilspets dubbel, likaså M:et och vänstra sidans pärlring. Inga fler delar av de båda sidornas myntbilder framträder dubbla på bilden. (Se fig 1!)

Om detta exemplar hade tillverkats i en skruvpress, måste det ha fått sin prägel genom två slag av pressen, och myntplattan måste ha flyttats ett par millimeter mellan slagen. I så fall skulle alla delar av myntbilden ha syns dubbla, med ett par millimeters förskjutning. Den dubbelpräglade vänstra delen av kronans yttre båge, som nu framträder upphöjd, borde ha pressats ned till myntets botten och endast varit synlig som en kontur, om skruvpress hade använts. Man måste därför anta, att detta exemplar ej är utfört i en sådan, utan en slaggverksliknande apparat har använts.

Om det är en samtida prägling – och den grovt rutefladda randen tyder ju på detta – bör någon tidig form av slaggverk alltså ha funnits redan 1715. Kanske kunde någon av Lundströms präglingsmaskiner användas även för utstansade myntplattor?

Även exemplaren 7 och 8 är dubbelpräglade på liknande sätt. På båda syns överdelen av kronan, som ligger över skölden, dubbelpräglad i sin översta del. På nr 8 är även sjuan i årtalet och pärlcirkeln på åtsidan dubbelpräglade. Båda exemplaren har emellertid slät rand och är då enligt Berch slagna i senare tid, alltså då slaggverket var det normala redskapet vid kopparmyntning. (Se fig 2 och 3!)

Sedan vill vi lägga fram en teori om det märkliga exemplaret med valör- och årtalssiffror utelämnade.

Myntets båda sidor är helt lika övriga avbildade exemplar, även dem i Sveriges Mynt och hos Troligen (fig 26), utom att siffran 5 fattas i årtalet och siffran I i valören. På åtsidan syns en del av en pärlcirkel av samma typ och storlek som den vid myntets kant. "Pärlorna" framträder upphöjda från lejonets baken över sköldens nedersta "ström" och sköldens kant samt på ettan, men endast som en kontur på de nedsänkta partierna, myntets botten, mellan skölden och ettan samt ovanför den senare. (Se fig 4a, 4b!) Enligt uppgift är myntets rand något konisk, alltså ej som i vanliga fall vinkelrät mot de båda sidorna.

Fig 4a. 1 öre S.M. av 1715 års typ med valör och årtalssiffror utelämnade.

Fig 4b. Åtsidan förstorad. Pärlringen inne på myntytan markerad.

Om detta exemplar hade varit en av de ovan nämnda senare efterpräglarna med slät rand, måste man ha gjort överkan på stamparna genom att utplåna de båda siffrorna. I så fall skulle man ändå ha sett spår av dem i prägel, ty borttagna delar av graveringen kommer alltid igen, något som visas av talrika exempel, både äldre och nyare (t ex årtalet på tvåkronan 1950/51). De kan inte heller tänkas att ha försvunnit vid en ompräglning, ty då skulle man också ha sett spår av dem, eftersom ingen nypräglad detalj täcker deras plats. Myntets botten är alldeles slät, där siffrorna borde ha varit.

Alltså har inga siffror funnits där, och myntet måste vara en provpräglning, utförd innan stamparna gjordes färdiga. Alla detaljer i myntbilderna är mycket tydliga. Stamparna måste ha varit nya, och detta stöder

ovanstående antagande. I artikeln avbildas den intressanta förslags-teckningen till mynttypen, och denna har där årtalet 1714. Troligen har stamparna provats vid slutet av detta år, innan man visste, vilket år präglingen skulle ske.

På det färdiga myntet är femmans form anmärkningsvärd. Tvärstreck- et, som avslutar den vågräta stapeln, är oproportionerligt långt, och den bågformade linjen är kantigt utförd. Siffran bör vara handgraverad, ej inpusad, och ser ut som om den vore utförd i all hast efter den övriga graveringen.

Utelämnandet av valörsiffran kan vara en tillfällighet, men måhända har man lämnat möjligheten öppen att kunna höja valören till exempelvis två öre, om en ny myntordning skulle föreskriva lägre vikt på öret. Senare delen av Karl XII:s regering

känntecknas ju av hastiga förändringar beträffande myntens vikt och värde.

Pärtringen inne på myntet måste ha funnits där innan den slutliga präglingen skedde. Man kan jämföra med äldre ompräglade kopparmynt, som t ex skillingarna från Gustav IV Adolfs tid. (Vi avser här mynt, som har präglats två gånger, inte sådana som är präglade med omgraverade stamper.) På sådana mynt kan delar av den gamla präglingen vara nästan orörd på ställen, där de sammanfaller med den nya prägelns upphöjda partier, medan den reduceras till en kontur eller försvinner helt på myntets botten, där den har pressats ihop av stamparnas upphöjda delar.

En förutsättning är att stamparna är något för djupt graverade, så att det präglade myntets upphöjda partier ej når till botten i stampens fördjupningar.

Troligen har man alltså börjat att

gravera den yttre pärtringen och provat stampen med denna grave-ring på en bit kopparplåt. Av denna plåtbit har man sedan stansat ut en platt med något provisoriskt verktyg. Sedan har man gjort en provprägling i något av de nya redskapen, innan stamparna graverades färdiga och härdades.

Om ovanstående antagande är riktigt, utfördes detta prov vid en tidpunkt, då man inte hade graverat några stamper för hammarprägling vid Avesta, i varje fall inte stamper för prägling av reguljära mynt i större skala. Redskap för utstansning av plattor fanns kanske inte färdiga, och kanske inte heller den senare använda utrustningen för lettring av randen (dvs invalsnings av ett mönster, i detta fall rutmönster).

Det är märkligt, att ingen av de sista hundra årens stora kopparmyntsamlare har fått tag i detta exemplar. Förhållandet tyder på att det troligen inte har tillhört någon

samlare, i varje fall inte under 1800-talets senare del. Kan någon tidigare ägare genom släktskap ha haft anknytning till myntverket i Avesta?

Slutligen skulle det glädja oss, om artikelförfattaren – och även andra intresserade – ville framföra sina synpunkter, och gärna kritiska sådana.

Litteratur om teknik samt utmyntningsgrunder omkring 1715

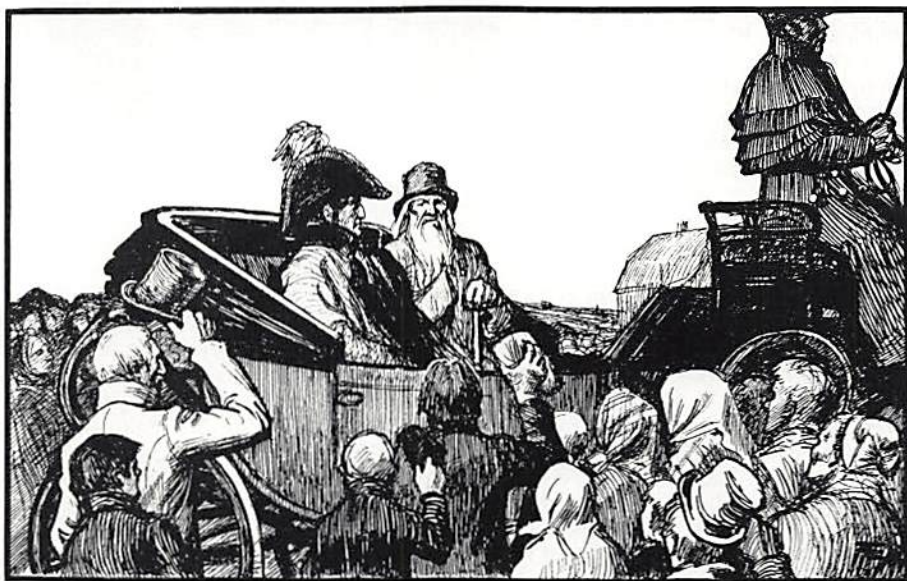
A W Stiernstedt: Om kopparmyntning i Sverige. Stockholm 1864. (Sid 257–265)

Numismatiska Meddelanden IX, Stockholm 1883. En kort berättelse om AFWESTA CRONO-BRUK... sammanskrifven för år 1723 af Anton Swab.

P Norberg: Avesta myntverk. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1938. (Sid 149–151)

Axel A:son Liljencrantz: Kring några Polhemsbrev om skiljemyntprägling. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1949.

SLANTAR, FYRKAR OCH GULLTUNNOR

En av Albert Edelfelts teckningar till "Fänrikens marknadsminne".

Som vi många gånger har framhållit här i MYNTKONTAKT var ordet *slant* under 1700-talet både i officiellt språk och i dagligt tal benämning på ett konkret mynt, nämligen ett mynt av koppar med den i prägel angivna valören 1 öre silvermynt; kopparmyntet med prägel-

värdet 2 öre silvermynt kallades för *dubbel slant*.

Efter hand började ordet *slant* begagnas som beteckning för småmynt i allmänhet. Johan Ludvig Runeberg berättar i *Fänrikens marknadsminne* om en gammal soldat, som måste försörja sig genom tiggeri och som

"gick ibland menigheten kring, Fick en slant af en och annan, af de fleste ingenting; Och så kom han fram till vagnen, der den höge herren satt, Böjde djupt sitt gråa hufvud och stack fram sin slitna hatt."

Det tyckte den höge herren inte om:

"Höge herren, generalen,
klädd i glitter, bjefs och band,
Blef då mörk och ryckte häftigt
hatten ur soldatens hand,
Såg på honom, såg på folket,
såg och inom en minut
Låg den gamles skatt af slantar
slagen öfver torget ut."

Det kan kanske tänkas, att det fanns en och annan slant, i betydelsen 1 öre silvermynt, sålunda präglad senast år 1778, kvar i omlopp i Finland efter år 1809 och att en sådan har ingått i "den gamles skatt af slantar". Men vi kan nog lugnt utgå från att Runeberg här med slantar menar småmynt i allmänhet. Det var nog mest ryska småmynt i skatten. Vad tror våra finska läsare?

I en annan av *Fänrik Ståls sägner* berättas, att von Essen sade till Matts Kusk:

"Gå, sök dig en vän här nära,
En dugtig och stursk kamrat,
Och drick ett glas för vår ära,
Här har du en blank dukat!"

Det är föga troligt, att Matts Kusk verkligen fick så mycket som en dukat att supa för: han fick nog bara en *slant*. Dukaten har säkert kommit in i bilden enbart för rimmets skull.

I Erik Axel Karlfeldts kända *Dalmarsch* sjunger en flock dalkarlar, som tågar hem från sommararbetet: "Hur lätt det är att vandra, I bröder, med hvarandra, när slantarna i fickan slå takt mot byxans skinn!"

Dikten går tillbaka på en känd företeelse, nämligen dalfolkets årliga vandringar till säsongarbete söderut, "herrarbetet". Dalfolkets herrarbete har utförligt skildrats ur ekonomisk-historisk synpunkt av Bertil Boëthius i en uppsats i *Rig* 1933 och av Gustaf Utterström i *Jordbrukets arbetare*, I, Sthlm 1957, s 731 ff. Dessa arbetsvandringar var kända redan på Gustav Vasas tid; de tycks ha kulminerat under första hälften av 1800-talet. Med ordet *slantar* har Karlfeldt säkerligen inte velat på något sätt tidfästa *Dalmarschen*. Han har bara krävt sin blygsamma rätt: att måla som det föll honom in. I stället för "slantarna i fickan" skulle prosans folk säga: den sparade förtjänsten på herrarbetet.

I ovannämnda uppsats återger Bertil Boëthius (s 18) en berättelse av en gammal dalkulla, som gjorde sin första arbetsvandring till Stockholm år 1832. Hon berättade, att sparsamheten var stor och att vid hennes hemkomst "de sparade slantarna hamnade i fars stora näve", ty – yttrade hon – "att lämna ifrån sig vartenda öre var en hederssak". Här har vi både *slantar* och *öre* i betydelsen "pengar".

Även andra myntvalörer har efter hand fått innebörden mynt i allmänhet, *pengar* helt enkelt. För övrigt får vi inte glömma, att ordet *pengar* i och för sig också äsytar en myntvalör: ordet är ju egentligen pluralis av *penning*.

Fyrk var som bekant detsamma som ett fjärdedels öre. I brevväxlingen mellan rikshistoriografen Anders Schönberg och bergsrådet Carl Adlerwald förekommer ordet *fyrk* ett par gånger i betydelsen pengar (*Anders Schönbergs bref till bergsrådet Adlerwald*, utg Sam Kellin, Sthlm 1920). Adlerwald säger år 1773 (s 6), att hans svärmor var frukostig mot utomstående "utan at på 15 år gifva ut åt enda Barnet en fyrk af Fädernes arvet". Adlerwald erbjöd år 1765 (s 8), det avskedade riksrådet greve Gustaf Fredrik von Rosen att få bebo Slagårda säteri "utan en fyrks afgift". Med stolthet berättar Adlerwald på 1780-talet (s 10), att han i sin ungdom inte hade "förlorat många fyrkar" genom skörlevnad. Den 11 maj 1766 skriver Schönberg (s 48) att hans motståndare vid riksdagen trots intriger och mutor hade förlorat vid ett val: de hade sålunda "kostat vackra fyrkar fruktlöst på dessa voterings". Fyrkar kan sålunda betyda små belopp i allmänhet, men *vackra* fyrkar betyder raka motsatsen, nämligen stora summor.

I MYNTKONTAKT 1977 nr 8, s 26 f, redogjorde vi för innebörden av uttrycket *tunna guld*: det betydde 100 000 daler silvermynt. Även detta uttryck kunde tydligen begagnas i allmän bemärkelse för "mycket pengar". Sålunda berättar Schönberg den 14 mars 1769 (s 80), att en person gärna vill köpa Gysinge, men det kan han inte få göra, "om han ock skulle ha gulltunnor nog därtill".

Och sensmoralen av detta är, att när vi läser skönlitteratur, enkanerligen posei och finner namnet på en myntvalör, så skall vi inte låta

vårt nyktra numismatiska sinne för exakthet förläda oss att tro, att författaren menar vad han säger.

Torgny Lindgren

Nattvardspolletter

Åke Sandholms artikel i MYNTKONTAKT nr 2/1980 har givit anledning att påminna om nattvardspolletten från Gustavi Domkyrka i Göteborg 1717. Karl Skårman har i Göteborgs Numismatiska Förenings Skriftserie nr 3 "Polletter" (1972) beskrivit densamma. Tidigare har den i Sandholms artikel nämnt Hilding Pleijel behandlat den liksom också Bror Edv. Hyckert i "Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor (NM XVII I, s 147).

Ett ex av bly ägs av Karl Skårman (förut i Bernhard Olofssons samling) och ett av mässing finns i Uppsala universitets myntkabinett. Finns det flera?

FO

**GYNNA
MYNTKONTAKTS
ANNONSÖRER**

Ur styrelsens årsberättelse för år 1979

Styrelsen har under 1979 haft följande sammansättning:

Ordf G Bergenstråhle, v ordf B Tingström, sekr o kassaförv N-U Fornander, övriga R Alstertun, M Greijer, F Olrog, T Sundquist, suppl S Bakos, F Held, T Lind o E Ljungberg.

Styrelsen har under året hållit 6 sammanträden och dess arbetsutskott 4 st.

Utöver i styrelse och arbetsutskott har arbete pågått i åtta olika kommittéer:

Beträffande verksamheten under året hänvisas till vad som publicerats i MYNTKON-TAKT och i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad.

Sven Svenssons Stiftelse för numismatik. Föreningens ordinarie representanter i stiftelsen har varit G Bergenstråhle, B af Klercker och B Tingström, suppleanter var K Jonsson, T Särkány och N-U Fornander. Sven Svenssons samlingar skall dokumenteras och ges ut i Numismatiska Meddelanden. Arbetet bekostas av stiftelsen och katalogiseringen ombesörjes av Y Almer (mynt) och T Lindgren (sedlar). Kontrollant för samlingarna har varit G Bergenstråhle.

Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning. Föreningen har representerats av B Tarras-Wahlberg (ordinarie) samt C Grill (suppleant).

Medlemsantal. Den 31 december 1979 hade föreningen 1 245 medlemmar.

Föreningens ekonomi framgår av här nedan intagen vinst- och förlusträkning samt av balansräkningen.

Medlem som önskar en fullständig årsberättelse kan hänvända sig till kansliet.

BALANSRÄKNING

Tillgångar	31.12.1978	31.12.1979
Kontanter	1 025:-	434:25
Postgiro	56 491:14	35 347:49
Banktillgodohavanden	3 884:80	16 120:81
Obligationer	19 618:10	21 454:70
Aktier	233 146:-	217 979:-
Medlemsnål	1:-	1 000:-
Samlarmynt	5 867:-	42 688:-
Medaljer	14 159:-	13 528:-
Jetonger	15 328:-	25 593:-
Boklager	25 045:-	20 195:50
Inventarier	10 000:-	10 000:-
Nedlagda kostnader på tillverkade diabolider	13 972:05	13 972:05
Mervärdesskatt	1 849:40	-
Fordringar	1 640:-	21 600:-
	402 026:49	439 912:80

Balanserade medel

Inträdesavgifter	540:-	-
Medlemsavgifter		
för år 1979	29 139:90	-
för år 1980	-	26 880:-
Prenumerationsavgifter på NNUM:		
för år 1979	2 109:-	-
för år 1980	-	1 770:-
Förskottsbetalningar på samlarmynt	3 563:-	3 505:-
Värdepappersfond för värdepapper	31 923:30	18 158:75
Föreningens eget kapital	164:69	7 707:15
	402 026:49	439 912:80

Skulder och eget kapital

<i>Donationsfonder och andra fonder</i>		
C W Burmesters medaljfond	22 000:-	23 760:-
C W Burmesters förlagsfond	68 250:-	73 710:-
N L Rasmussens stipendiefond	22 403:-	24 109:-
Ständiga medlemmars fond	19 250:-	30 250:-

För särskilda ändamål reserverade medel

Ekströmska forskningsfondens bidrag för utgivning av medaljbok	35 452:49	20 452:49
Reserverat för Nordisk Numismatisk Årsskrift 1977/78 (NNÅ)	25 000:-	25 000:-
Reserverat för Numismatiska Meddelanden XXXII:2	49 000:-	49 000:-
Anslag till kommittén mot myntförfälskningar	2 878:-	2 878:-
Reserverat för föreningens 110-årsfest 1983 och Unionsmötet 1985	-	15 000:-
Förlagsfond	-	70 000:-

Övriga skulder

Skuld på checkräkning med Svenska Handelsbanken	60 048:61	21 452:06
Källskatt	2 352:-	2 190:-
Lån hos S Svenssons stiftelse	20 000:-	20 000:-
Upplupna inkomster för försålda diabolider	2 177:50	2 457:50
Upplupen ränta på checkräkningskredit	-	1 469:85
Diverse skulder	5 775:-	163:-

Förslag till stadgäändring att föreläggas årsmötet i Sigtuna den 31 maj 1980

§ 5a. Föreningens angelägenheter skall handhas av en styrelse, som skall bestå av sju ordinarie ledamöter jämte fyra suppleanter för dem. De ordinarie ledamöterna skall utses var och en för en tid av tre (fem) år på sådant sätt, att minst två (en) av dem står i tur att avgå vid varje ordinarie årsmöte. Återval må ske. - -

Ändringen mot nuvarande lydelse framgår av parenteserna ovan. Den är föranledd av att fem år i praktiken har bedömts vara för lång tid att överblicka när det gäller engagemanget som styrelseledamot. Därtill kommer att flyttning mellan orter numera är vanligare än förr. Genom den föreslagna mandattiden får föreningen också möjlighet att till sig snabbare knyta personer med intresse för föreningens verksamhet.

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING 1.1-31.12 1979

Intäkter		
Medlemsavgifter		
Inträdesavgifter	2 970:-	
Årsavgifter	102 900:90	105 870:90
Intäkter av kapital		
Räntor å bankräkning och obligationer samt avkastning på aktier		5 529:-
Försäljningsresultat		
Samlarmynt	12 260:83	
Medaljer	10 393:40	
Litteratur	4 775:47	
Auktioner	61 668:65	
Diverse inkomster	250:-	89 348:35
Summa intäkter	200 748:25	

- Jeg har været numismatiker i mange år.
- De skulle prøve med et kalveskind på ryggen.

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING 1.1-31.12 1979

Kostnader		
Personalkostnader		
Löner	29 430:-	
Arvoden	1 330:-	
ATP m fl sociala avgifter	10 335:-	41 095:-
Övriga administrationskostnader		
Lokalhyra	10 678:54	
Elström	1 832:45	
Försäkringar	449:-	
Telefon	1 179:45	
Kontorsmaterial	1 907:45	
Porton	6 780:27	
Annonser	1 849:-	
Trycksaker	2 332:85	
Inköp och underhåll av inventarier	3 394:20	
Allmänna omkostnader	1 309:55	31 712:76
Övriga omkostnader		
Årsavgifter till föreningar	406:75	
Avgift till Nordisk Numismatisk Union (NNU)	1 093:29	
Resekostnader	4 823:90	
Representation, årsmöte, klubbafnär, gåvor	4 900:20	
Bibliotek (bokinköp, bindning mm)	3 213:-	
Prenumerationer	89:53	
Föredragsverksamhet	500:-	15 026:67

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING 1.1-31.12 1979

Kostnader		
Tidskrifter		
Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad (NNUM)	765:37	
Myntkontakt	871:39	1 636:76
Kapitalkostnader		
Notariatsavgifter	1 909:05	
Räntor	2 963:70	4 872:75
Försäljningsresultat		
Förlust å medlemsnål	2 316:05	
Förlust å jetonger	1 545:80	3 861:85
Fonderingar		
För föreningens 110-årsfest 1983 och för NNUs unionsmöte 1985	15 000:-	
Förlagsfond för föreningens publiceringsverksamhet	70 000:-	
Avsättning till ständiga medlemmars fond för kompensation av inflation	10 000:-	95 000:-
Summa kostnader	193 205:79	
Resultat		
Summa intäkter		200 748:25
Summa kostnader		193 205:79
Årets överskott		7 542:46

FRÅGE-SPALTEN

Om du vill göra en fråga om ett mynt eller något annat föremål i din egen eller någon annans samling eller du vill diskutera någon uppgift i den numismatiska litteraturen, så skriv till MYNTKONTAKTS FRÅGE-SPALT.

Skicka gärna med ett tydligt foto av föremålet. Avritningar, blyerts-kalkeringar och sådant duger inte.

Men skicka inte in frågor rörande samlarvärdet på dina föremål. Frågor om värdet besvaras inte.

Skriv helst på maskin och bara på en sida av papperet. Underteckna med namn och adress; anonyma brev publiceras inte.

Suomalaiset lukijamme voivat, jos niin haluavat, kirjoittaa kysymyksensä suomeksi. Me käänämme mielellämme kysymykset suomesta ruotsiksi.

Sista inlägget om 1 öre 1933

Jag har nu haft tillfälle att undersöka en post på 1 kg 30-tals-ettöringar. Av år 1933 fann jag 29 st s k vanliga och 6 st med spärrat årtal.

Som komplettering till Jarl Isakssons insändare till MYNTKON-TAKT nr 2/1980 om varianter, som är värda att uppmärksammas och redan är upptäckta, vill jag nämna S Tonkins Myntbok för 1977-80. Där nämns bl a 1 öre 1945 med ändrad fyra samt 10 öre 1939 på 29.

Åke Jacobson, Stockholm

Fråga:

När Gustav III på grund av det urus-la statsfinansiella läget i Sverige inte

kunde få så mycket pengar som han begärde till fortsättande av kriget mot Ryssland, så lär han – efter vad jag tror mig ha läst någonstans – ha sagt ungefär så här: Men det är väl inget problem att tillverka sedlar, det finns väl fortfarande pappersbruk i Sverige. – Kan han verkligen ha sagt någonting sådant?

S Bolin, Tensta

Svar:

Ja, Gustav III har verkligen gjort uttalanden i den riktningen. När han kom till Finland i början av juni 1789 mötte han starka klagomål över penningbristen som försvårade utrustningen av hären. I upprepade brev till sin gunstling och handgångna man Gustav Mauritz Armfelt och till sin "finansminister" Erik Ruuth begärde kungen enträget pengar. Till Armfelt skriver Gustav III den 11 juni 1789: "Det behövs nödvändigtvis en stor summa. Riksgäldskontorets sedlar tas emot som reda pengar. Genom att tillverka sedlar i högre valörer skulle man vinna tid". I brev till Ruuth dagen därpå begär kungen att Ruuth skall sända honom större summor på en gång och inte så små belopp; han menar att då riksgäldssedlarna går bra, så är det bara att trycka på. "Eftersom det bara är fråga om papper, så har det ingen fara med sig att göra så". Några dagar senare, den 15 juni 1789, skriver Gustav III återigen till Ruuth och begär pengar: "Det är riksgäldssedlar, som man begär, och jag föreställer mig att pappersbruken i Sverige inte har brunnit ner". Roligheten om de nerbrunna pappersbruken begagnar Gustav III också i ett brev samma dag till Armfelt: "Laga då så att man skickar oss stora summor. Det är bara papper, som man begär, och den tillverkningen har, föreställer jag mig, inte blivit nerlagd i Stockholm".

Både till Armfelt och till Ruuth skrev Gustav III på franska; översättningen till svenska här ovan är gjord av mig. I övrigt får jag hänvisa till Historiska handlingar 12:3, Sthlm 1883, där Gustav III:s brev till Armfelt finns, och till Ludvig Stavenow: "Ur konung Gustav III:s och statssekreteraren friherre Erik Ruuths brevväxling", II, Uppsala 1921, s 8; se också Bertil Dahlström: "Rikets gäld 1788–1792", Sthlm 1942, s 491 f.

Torgny Lindgren, Uppsala

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad på AB Västanfors Industriens matsal, S Linjan, Fagersta. Upplysningar tel 0223/116 71 e kl 17.00 och 0223/172 18 kl 8.30–16.00.

FINSFÅNGS MYNTKLUBB sammanträder sista torsdagen i varje månad på Sparbanken Östergötland, Bergslagsvägen 4, Finspång. Upplysningar tel 0122/103 89 el 161 20.

FROSTA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Fridsgården, Hörby den 29/5 kl 19.30. Visning från 18.30.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING har möte 12/5. Schackspelets hus, Haga Kyrkogata 3, Göteborg mellan 18.30 och 21.00.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på Restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar tel 0150/210 45 el 151 00.

KRISTIANSTADSORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad den 23/5, 13/6, 25/7, 22/8, 19/9, 17/10, 21/11, 12/12.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar tel 0155/131 31, 133 09, 134 29.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB har möten på fritidsgården i Ektorp kl 19.00 20/5 Präglingsmetoder. Upplysningar: 011/16 72 39.

SAMLARKLUBBEN NUMIS Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar 0910/186 80.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND, Helsingborg har möten första helgfria onsdagen varje månad på Handelsklubben, Sundstorget 3, Helsingborg. Upplysningar tel 042/26 21 14.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA sammanträder i Skandia, Drottninggatan 1A, kl 19.30 den 5/5 auktion. Upplysningar tel 018/11 50 00 el 12 80 10.

PITEÅ SAMLARFÖRENING har möten tredje fredagen i varje månad. Upplysningar 0911/710 76, 500 17.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möten 12/5 och 12/6 i Valbo kommunalhus kl 19.00. Upplysningar: 026/13 11 77, 026/27 00 19, 026/25 26 17.

TÄLJE MYNTKLUBB har möte 8/5 på Föreningsgården, Torekällberget, Södertälje. Upplysningar 0755/185 68.

VILLSTADSORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten med auktion andra måndagen i varje månad kl 19.00 på Finnvedens Sparbank. Upplysningar tel 0371/322 02.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING har möte 22/5 på restaurang Munken kl 19.00.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möte 28/5.

Svenska Numismatiska Föreningens REMISSVAR till Ekonomidepartementet den 7 mars 1980

Beträffande lagen om förbud mot nedsmältning av mynt. Dnr 125/80

80% silver

Styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen tackar för att Föreningen beretts tillfälle avge yttrande i berörd fråga.

Förutsättning för att någon skall ha intresse av att smälta mynt till metall är att värdet efter smältningen överstiger (inklusive kostnaden för nedsmältningen) myntens nominella värde. Detta inträffade första gången i slutet av 1950-talet och huvudparten av silvermynt med 80 procents silverhalt försvann under åren 1959–1961. Den första lagen om förbud mot nedsmältning kom 1968, således uppenbart alldeles för sent. På grund av silverpriset kom förbudet att omfatta huvudsakligen mynt tillverkade före 1942. Mynt efter detta år håller i regel endast 40 procent silverhalt. Under senare år har silverpriset emellertid stigit så att det lönar sig att smälta även dessa senare mynt. Detta har alldeles särskilt varit fallet under senaste tiden.

Att denna verksamhet är stor, trots smältförbudet, visas av ett par rättsfall samt de fall av valuta-

40% silver

smuggling av enkronesmynt, som svenska och danska tullen rapporterar.

Bakom smältningen ligger en välkänd numismatisk lag – att sämre mynt alltid i handeln undanträngs bättre mynt – Greshams lag. Det är

förståeligt att folk lägger undan mynt, som uppfattas ha ett högre värde än annat, dvs silvermynt mot nickelmynt. Smältförbudet har uppenbarligen inte hindrat nedsmältning, även om denna blivit ett brott. Det torde dock vara förenat med svårigheter att hemligen smälta i Sverige varför utförsel av silvermynt för nedsmältning i Danmark eller Tyskland torde vara vanligast.

Hur mycket som totalt nedsmälts torde vara omöjligt att beräkna. Den undersökning, som Myntverket låtit göra om mängden av nu cirkuleran-

40% silver

de silvermynt, visar 2 promille eller totalt 450 000 mynt. Summan är alldeles uppenbart för låg då ingen hänsyn tagits till alla mynt hos mynthanter, samlare och spekulanter. Av dessa – enbart de aktiva myntsamlarnas antal uppskattas till cirka 100 000 – sysslar över 90 pro-

0% silver

cent huvudsakligen med s k moderna mynt. Även om kvarvarande mynt skulle uppgå till några tiotal miljoner är denna rest relativt liten i förhållande till de präglade, 225 milj stycken. Silvret i 40-procentsmynten utgör för varje miljon en kronor 2 800 kg med ett dagsvärde av 12 à 16 milj kr. Även om resterande mynt representerar ett marginellt silvervärde bör det likväl vara angeläget att detta värde (detta silver) stannar inom landet.

80% silver

Svenska Numismatiska Föreningen tillstyrker att lagen om förbud mot nedsmältning av mynt avskaffas.

För att tillförsäkra staten detta silver vore det önskvärt att Myntverket fick resurser att inlösa mynten. Myntverket skulle då också genom rätt prissättning kunna förhindra att obehöriga mellanhänder skor sig på ägarens bekostnad. Eventuellt kunde bankerna vara samlingsställen åt Myntverket mot lämpligt vederlag.

Det torde inte vara principiellt fel att just Myntverket återköper "egna" mynt. Verket som sådant kan inte lastas för den utveckling som silverpriset underkastats och heller inte för att åtgärder inte satts in i tid för att möta nuvarande prissituation. Däremot är Myntverket absolut lämpligaste forum och statliga organ och bankerna bästa mellanhänder.

Även om ytterligare betydande mängder mynt kommer att smältas ned torde det inte bli brist på mynt för samlare. Redan nu har säkert endast de mest slitna smältts och de bättre i allmänhet bevarats. Skulle det bli relativt färre samlarmynt kommer detta att ta sig uttryck i priset som i så fall skulle överstiga det – enligt vårt förslag – statliga inköpspriset och därigenom förhindras ytterligare nedsmältning.

Beträffande Myntverkets övriga två förslag, om utredning om behovet av femöres- och tjugofemöresmynt och om mynt i höga valörer samt om metallen i enkronemyntet har Föreningen ingen erinran.

Svenska Numismatiska Föreningen
G Bergenstråhle
ordförande

0% silver

Av TUUKKA TALVIO

är i båda fallen fråga om verser, som förekommer på de otryckta frånsidorna av äldre pappersmynt. Såväl i Sverige som i Danmark synes de flesta exemplen på denna poesi häröra från 1800-talets första hälft. Vad beträffar Finland, är dikter uppenbarligen okända på de sedlar av kopek- och rubelvalör med otryckt baksida, som utgavs under åren 1811–1840. Det samma gäller de svenska sedlar, som jag har varit i tillfälle att studera i Finlands museer

I det här fallet är det naturligtvis fråga om de två element, som ingår i kammarrevisionsrådet P G Fahnehjelm's namn; detta namn fanns i stor och lättläst faksimile på sedlarna.

"Fahnehjelmarna" var sedel-

Charade)
 Det första har vår Kung som oflatt i sitt hjerta
 Det andra fördom dagt ad Kjeller bar i salst.
 Det hela man som skogad med ciceron skalst
 Som handens skrift med Etack os skandens bykt med seakta

Esger Anna Schillingar.
Höara Nabberan Schillingar.

N:o

APP4

Uf General *Fält-Caspar* utbetalas emot denna Sedes
Ulla Schill. Specie. Borgå den *1 Sept* 1790.

På Kongl. General Krigs-Commisariatets n:gnar.

Gr. 8. B. Sp. *H. J. Fahrrechtelm.*

Chapman

substitut utgivna av generalkrigskommissariatet i Finland under sista året av kriget 1788-90 (se artiklar av Torgny Lindgren i MYNTKONTAKT 1977 nr 8 och av Tuukka Talvio och Torgny Lindgren i MYNTKONTAKT 1979 nr 1). "Fahnehielmarna" var utfärdade just i Borgå, och det är troligt, att den mycket välbevarade sedeln redan från början har blivit sparad som souvenir av någon borgåbo. Borgå Lyceum, grundat som Borgå Gymnasium år 1725, har ägt en numismatisk samling åtminstone sedan första hälften av 1800-talet. På grund av bristfällig dokumentation är det inte möjligt att ange när och hur sedeln har hamnat i skolans ägo. - I detta sammanhang kan nämnas, att i samlingen också ingår en annan äkta "Fahnehielmare" och två falska sådana, vidare en "Carpelan" (sedelsubstitut utgivet av landshövdingen S W Carpelan, också år 1790) samt en stämpelfrisk Avesta femkopek med året 1787 (om "Carpelaner" se nyssnämnda artikel i MYNTKONTAKT 1979 nr 1; om Avesta femkopeker se MYNTKONTAKT 1978 nr 9).

Dikten på "Fahnehielmaren" lyder som följer (se också ill.):

Charade

Det första har vår Kung som oftast i sitt hjerta
Det andra fordom dags af Hjeltar bars i fäldt
Det hela man som skygd emot crediten stäldt
Som stundom skrifs med bläck och stundom trycks med svärta

Som en skämtsam gåta är denna ordlek en typisk representant för sin genre. Om orden om vad kungen hade i sitt hjärta enbart måste tolkas som skämt eller om de uttrycker opposition - i Anjalaförbundets anda? - är dock svårt att bedöma. Omnämmandet av krediten "som stundom skrifs med bläck och stundom trycks med svärta" syftar uppenbarligen på den brist på betalnings-

medel, som rådde i Finland under kriget och som slutligen ledde till utgivningen av "Fahnehielmare" och andra militära tillfällighetssedlar.

Det är här inte fråga om hög poesi - men i ljuset av vad man numera vet om Gustav III:s krigs- och finanspolitik förefaller dessa verser vara ganska slående.

Bilden ovan visar en porträttmålning i Metropolitan Museum i New York föreställande den franske hellenisten *Guillaume Budé (Budaëus)* 1467-1540, författare till det veterligen första tryckta arbetet i myntvetenskap "*De Asse et partibus ejus libri quinque*" Paris 1514.

Boken avhandlar, med tyngdpunkten lagd på myntenheten AS, myntsituationen under antiken. Arbetet rönt stort intresse och utkom under 1500-talet i inte mindre än nio upplagor.

Budé var förutom myntsamlare en av sin tids största humanister och författare till en mängd filosofiska, filologiska och juridiska arbeten.

Om Budé och "*De Asse*" se vidare: *Börje Knös: Guillaume Budé och den franska humanismens renässans*, Stockholm 1939, samt *O Walde: Äldre numismatisk litteratur i svenska bibliotek* NNÄ 1941.

Ulf Nordlind

TB MYNT HB

U. Thimberg R. Berglund
Prislista nr 9 sändes gratis
på begäran

**K Ö P E R
B Y T E R
S Ä L J E R**

**MYNT & TILLBEHÖR
LITTERATUR**

Erstagatan 14
116 36 Stockholm
Tel. 08 - 41 01 33

Öppethållande:
Vard. 10-18
Lörd. 10-13

AUKTIONER

10/5 Hirsch Mynthandel AB på Restaurang Oxen, 1 tr, Stockholm.

Medaljproduktionen 1960-1964

MYNTKONTAKT publicerar här uppgift ur myntverkets statistik för åren 1960-1964 avseende medaljtillverkningen till komplettering av förut publicerat material. Avdelningsdirektör S E Nilsson, Myntverkets administration, meddelar i skrivelse 1980-01-23 (Dnr 329), att "i årsberättelsen före 1960 finns dock ej motsvarande uppgifter införda var-

för vi ej kan stå till tjänst med uppgifter därom. Däremot finns på riksarkivet liggare över kungliga belöningsmedaljer mm för ifrågavarande tid arkiverat på seriesignum D I. Myntverket levererade ifrågavarande handlingar till riksarkivet i samband med verkets flyttning till Eskilstuna 1974."

L. P-n

Medaljtillverkningen 1960

	Storlek	Guld antal	Silver antal	Brons antal
<i>Kungl belöningsmedaljer</i>				
Illis quorum meruere labores	18	1		
— " —	12	2		
— " —	8	2		
— " —	5	1		
För berömliga gärningar	5	3		
— " —	8		2	
För medborgerlig förtjänst	12	1		
— " —	8	12		
— " —	5	68		
För nit och redlighet i rikets tjänst	6	2 380		
Sparfrämjandet				576 000
Övriga		1 384	6 012	3 126
<i>Summa</i>		3 854	6 014	579 126

Försäljningsvärde 694 711:04 kr

Medaljtillverkningen 1961

	Storlek	Guld antal	Silver antal	Brons antal
<i>Kungl belöningsmedaljer</i>				
Illis quorum meruere labores	18			
— " —	12	2		
— " —	8	6		
— " —	5	4		
För berömliga gärningar	8		1	
— " —	5	1		
För medborgerlig förtjänst	12	3		
— " —	8	14		
— " —	5	63		
För långvarig och trogen tjänst	5	2		
För nit och redlighet i rikets tjänst	6	2 812		
Övriga		1 738	3 960	3 905
<i>Summa</i>		4 645	3 961	3 905

Metallåtgång

guld	75,1981 kg
silver	110,8680 kg
brons	130,0090 kg

Försäljningsvärde (inkl medaljtillbehör)

718 628:96 kronor (inkl varuskatt och försäljningsskatt)

Slantarna i fickan räddade hans liv

Tidningen *Correspondenten* i Uppsala för den 12 september 1835 berättar om en sällsam händelse i Nysätra socken i sydvästra Uppland. Drängen Olof Andersson hade i en stuga fått låna ett belopp av 4 skilling banko i form av fyra stycken enskillingar. Dessa mynt stoppade han i sin högra västficka. Han stod vänd med ryggen mot dörren, men då han hörde någon komma in, vände han sig om. "Men hvilken syn mötte honom! En af hans granningosar, 14 år gammal, hade inkommit och af oförstånd nedtagit en laddad bössa som han spänt och rigtat mot Olof Andersson och nu under hans vändning aflossade". Gossen blev rädd och tog till flykten. "Skottet hade kullkastat Olof, men de 4 lånade skillingarna hindrat dess inträngande i kroppen; ty alla hagel hade träffat dessa slantar, som lågo tätt bredvid hvarandra. Alla fingor märken af skottet, så väl den från kroppen längst liggande som den närmaste, hvilken något inträngde i skinnet. Olof reste sig efter en stund, gick hem, låg till sängs en dag, men var andra dagen färdig till arbete".

-n

200-kr-mynt kommer i höst

Myntverket har av regeringen fått tillstånd att i höst ge ut ett 200-kronorsmynt till minne av att tronföljdsordningen i år ändrats.

Myntet kommer att få en upplaga på högst en halv miljon st och till 925 tusendelar består av silver. Resten av legeringen i det 27,03 g tunga och 36 mm i diameter stora myntet består av koppar.

Skulptören Marita Norin har utformat det nya myntet som på framsidan visar kungen i profil. Baksidan omtalar att både manliga och kvinnliga efterkommande till konung Karl XIV Johan numera har successionsrätt till Sveriges tron.

Medaljtillverkningen 1962

	Storlek	Guld antal	Silver antal	Brons antal
<i>Kungl belöningsmedaljer</i>				
Illis quorum meruere labores	18	3		
"	12	2		
"	8	3		
"	5	1		
För berömliga gärningar	8			
"	5	4		
För medborgerlig förtjänst	12	4		
"	8	34		
"	5	113		
För långvarig och trogen tjänst	5			
För nit och redlighet				
i rikets tjänst	6	2 664		
Övriga		1 202	5 738	2 501
<i>Summa</i>		4 030	5 738	2 501

Metallåtgång

guld	63,5398 kg
silver	121,454 kg
brons	80,674 kg

Försäljningsvärde inkl medaljtillbehör 680 093:60 kronor

Medaljtillverkningen 1963

	Storlek	Guld antal	Silver antal	Brons antal
<i>Kungl belöningsmedaljer</i>				
Illis quorum meruere labores	18			
"	12	2		
"	8	1		
"	5	7		
För berömliga gärningar	8			
"	5	3	1	
För medborgerlig förtjänst	12	1		
"	8	24		
"	5	107		
För långvarig och trogen tjänst	5			
För nit och redlighet				
i rikets tjänst	6	2 975		
Övriga		1 390	5 523	3 742
<i>Summa</i>		4 510	5 524	3 742

Metallåtgång

guld	71,271 kg
silver	140,188 kg
brons	101,422 kg

Försäljningsvärde (inkl medaljtillbehör) 689 421:88 kronor

PEO MYNT & FRIMÄRKEN AB

DROTTNINGGATAN 29.
BOX 16 245, S-103 25 STOCKHOLM
TELEFON 08-21 12 10

Köper Säljer Värderar
Mynt Sedlar
Frimärken
AKTIEBREV

Myntlista gratis

PEO MYNT & FRIMÄRKEN AB

DROTTNINGGATAN 29.
BOX 16 245, S-103 25 STOCKHOLM
TELEFON 08-21 12 10

Observera

Stockholmsbesökare, som tillhör någon till Svenska Numismatiska Föreningen eller Nordisk Numismatisk Union ansluten förening, är alltid välkommen till Svenska Numismatiska Föreningens möten. Programdetaljer finns inspelade på föreningens automatiska telefon-svarare. (08/67 55 98)

Medaljtillverkningen 1964

Kungl belöningsmedaljer

	Storlek	Guld antal	Silver antal	Brons antal
Illis quorum meruere labores	18			
—"	12	1		
—"	8	1		
—"	5	2		
För berömliga gärningar	8			
—"	5	1		
För medborgerlig förtjänst	12	2		
—"	8	17		
—"	5	76		
För långvarig och trogen tjänst	5			
För nit och redlighet				
i rikets tjänst	6	2 544		
Övriga		1 264	5 085	2 173
Summa		3 908	5 085	2 173

Metallåtgång

guld	66,879 kg
silver	133,184 kg
brons	74,268 kg

Försäljningsvärde (inkl medaljtillbehör, varuskatt och försäljningsskatt) 764 410:65 kronor

Bild 1. Medalj till Gustav Vasas begravning 1560.

Bild 2. Titelbladen till "De monetis et mensuris Sacrae Scripturae" och "De Asse et partibus ejus".

Ett möte med medaljer

Det har gått en tid sedan jag såg Ulf Nordlinds fina exposé över medaljer och litteratur. Men eftersom medaljkonsten i Sverige har 400-åriga anor betyder tre månader ganska litet.

Det var en förnämlig samling, som ställts ut. Speciellt vill jag nämna medaljen till Gustav Vasas begravning 1560 (Bild 1). Den är troligen gjuten av flamländaren Willem Boy. Vidare var regentlängden representerad fram till Oskar II.

En rik samling litteratur i ämnet ingick också i utställningen och Ulf Nordlind berättade, att standardverket över Sveriges kungliga medaljer Bror Emil Hildebrands *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar I-II 1874/75* upptar drygt 2 500 medaljer.

Dessutom fanns det mycken och intressant annan litteratur till beskådande, t ex det första i Sverige tryckta arbetet om mynt, Heinrich Büntings *De monetis et mensuris Sacrae Scripturae*. *Thet är: Een egentligh Uthräckning och Beskrifvelse på allehanda Mynt och Mått i then helighe Schrifft.* (Bild 2.)

Vidare den först tryckta boken om mynt, nämligen Guillaume Budés *De Asse et partibus ejus* tryckt i Paris 1514.

För att inte glömma den första helt inhemska boken om mynt: Petter Dijkmans *Observationer som kunna gifwa någon anledning till dhe forna Swenscars och Göthers Penninge Räckningz skaffenhet*. Stockholm 1686.

Allt numismatiskt samlande innebär ett sökande. Efter historiska fakta, tillkomstorter, upphovsmän, epoker etc. Det är väl detta sökande, som gör numismatiken så intressant.

För mig gav den här kvällen en impuls till en genomgång av mitt numismatiska bibliotek. Och om man inte är alltför avancerad (vilket jag inte är) så kan man t o m göra "fynd" hos Svenska Numismatiska Föreningen. Nils Uno Fornander brukar ge värdefulla råd.

K.C.

Kring en tvätterskelön i Karlskrona 1789

Av TORGRYND LINDGREN

I Carlskrona Weckoblad för den 29 augusti 1789 läser vi följande annons om lediga platser:

För den dehl af örlogs skeppet *Tapperhetens* besättning, som ligga sjuka i tälten på Tjurkö, ärfordras 8 st. tvätterskor emot 6 skilling specie om dagen, och de som äro hugade härtil anmäler sig uti nämde skepps tält hos den där commenderande officeraren.

Karlskrona var vid denna tid drabbat av svår tyfoidfeber. Gustav III hade i slutet av juni 1788 börjat ett grundlagsstridigt krig mot Ryssland. Redan följande månad möttes den svenska och den ryska flottan i strid vid ön Hogland i Finska viken. Bataljen slutade oavgjort, vilket inte hindrade, att den i Sverige firades som en stor seger. Den svenska flottan gick in till Sveaborg för nödvändiga reparationer och därefter var den överksam. På Sveaborg utbröt redan på hösten tyfoidfeber, antagligen förorsakad genom smitta från i Hoglandsdrabbningen tagna ryska krigsfångar. Efter flottans hemkomst till Karlskrona utbröt en våldsam epidemi, som varade hela följande år och in på det nästa. Från flottan spred den sig över hela staden och genom hemvändande konvalescenter även till andra delar av landet. Ensam på våren 1789 var 15 000 man sjuka i Karlskrona.

I den gamla goda tiden hade en tvätterska alltid ett mycket hårt arbete, och särskilt tungt måste det ha varit att stå och tvätta under de primitiva förhållandena ute på Tjurkö, söder om Karlskrona.

För en hel dags – det vill säga allra minst åtta timmars – slit skulle en tvätterska sålunda få 6 skilling specie. Vad kunde hon köpa för den summan?

Ett visst bedömningsunderlag ger oss en del detaljpriser på livsmedel som vi hämtar ur den taxa för bagare, bryggare och slaktare, som magistraten i Karlskrona hade fastställt för augusti månad 1789. Priserna an-

ges i de genom 1776 års realisationsförordning införda myntslagen riksdaler, skillingar och runstycken (1 riksdaler = 48 skillingar, 1 skilling = 12 runstycken).

R:d. sk r:st

1 vetesemla med smör		
och mjölk, 2 1/4 lod.....	–	3
1 dito utan mjölk, 2 1/2 lod ..	–	3
3 st veteskorpor, 2 1/2 lod....	–	3
3 st kringlor, 2 1/2 lod	–	3
1 st grannsiktat rågröd,		
1 mark	1	–
1 st välbakat rågröd,		
1 1/4 mark	1	–
1 mark gott fett oxkött	1	11
1 dito sämre av hals och		
skank	1	–
1 dito kalvkött,		
framfjädning	2	–
1 dito dito, bakfjädning.....	3	–
1 mark färskt fläsk	4	–
1 stor sill	3	7
1 mindre dito	2	–
1 kanna gott dubbelt öl.....	3	7
1 dito gott enkelt öl	1	7
1 dito svagöl	1	–
1 dito spisöl	6	–

Ett lod var 13,3 g; 1 mark (= skålpund) var 425,1 g; 1 kanna var drygt 2 1/2 l.

En mark kalvkött, à 2 skilling, kunde hon betala med exempelvis fyra "dubbla slantar"

eller med ett av de tre små silvermynt, som hon hade fått för en dags arbete.

Kan vi nu lita på att bagare, bryggare och slaktare i Karlskrona verkligen tillämpade de priser, som angavs i taxan? Sannolikt kan vi det. Taxan publicerades varje månad i Carlskrona Weckoblad, ofta med den varningen, att den som inte tillämpade de angivna priserna skulle bötfällas.

Men vi kan givetvis inte bedöma en tvätterskas levnadsstandard enbart på basis av de anförda livsmedelspriserna. Vi vet ingenting om hur många människor, som skulle leva på hennes förtjänst, och inte vad den skulle räcka till förutom till mat.

Enligt realisationsförordningen var 1 riksdaler = 48 skillingar. Därav följer, att tvätterskans dagsförtjänst var = 1/48 = 1/24 riksdaler. Den summan kan vi illustrera här med tre stycken tjugofjärdedelsrikdaler

Hur betalade hon nu det hon köpte hos bagaren, bryggaren och slaktaren? Enligt §7 i realisationsförordningen skulle en "dubbel slant", med prägelvärdet 2 öre silvermynt, gälla för 1/2 skilling, en "enkel slant", med prägelvärdet 1 öre silvermynt, skulle gälla för 1/4 skilling och slutligen det minsta kopparmynt, med prägelvärdet 1 öre kopparmynt, skulle gälla för 1 runstycke (1/12 skilling).

En stor sill fick hon sålunda för 3 runstycken

För ett stort rågröd, som kostade 1 skilling, kunde hon betala till exempel fyra "enkla slantar"

Visste Du . . .

- att Nils Ludvig Rasmusson skrev "Kring de västerländska mynten i Birka" i festskriften "Från stenålder till rokokko – studier tillägnade Otto Rydbeck den 25 augusti 1937",
- att Bengt Thordeman i samma festskrift skrev om "Ett skänst skattfynd med svenskt runmynt",
- att Krister Hanell, likaledes i samma festskrift, skrev om "Äldre romerska bronsmynt i Lunds universitets historiska museum",
- att festskriften "Arkeologiska forskningar och fynd – studier utgivna med anledning av H. M. Konung Gustaf VI Adolfs sjuttioårsdag 11.11.1952" innehåller två numismatiska artiklar, nämligen Rasmussons "Rex Upsalie" och Carl-Axel Mobergs "Om Gundestrup-kitteln och de keltiska mynten",
- att festskriften "Proxima Thule – Sverige och Europa under forntid och medeltid. Hyllningsskrift till H. M. Konungen den 11 november 1962" innehåller flera artiklar om myntflöde och handelsvägar i Norden,
- att professor Mats P. Malmer i sin bok "Metodproblem inom järnålderns konsthistoria" (1963) mycket ingående behandlar guldrakteater-nas problem,
- att festskriften "Studier tillägnade Oscar Almgren 9.11.1919" innehåller två artiklar om guldrakteater, nämligen O Janses "Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldrakteater" och G Gihls "Ett märkligt brakteaterfynd från Bråborg i Östergötland",
- att festskriften "Studien zur vorgeschichtlichen Archäologie Alfred Götzes zu seinem 60. Geburtstage von Kollegen, Freunden und Schülern" har två svenska medarbetare, nämligen C J Arne med "Einige Aufzeichnungen über in Schweden gefundene byzantinische Silbermünzen" och Hanna Rydh med "Die Verbreitung deutscher Münzen in den Funden a.d. Wikingerzeit Schwedens"

- att Guido Bruck 1961 gav ut boken "Die spätrömische Kupferprägung. Ein Bestimmungsbuch für schlecht erhaltene Münzen", en bra hjälpreda för att närmare bestämma slitna romerska bronsmynt,
- att den finske numismatikern, Gunnar Mickwitz, som Svenska Numismatiska Föreningen hedrade genom att år 1941 prägla en medalj med hans porträtt, skrev om "Geld und Wirtschaft im Römischen Reich des vierten Jahrhunderts n.Chr." (1932) och "Die Systeme des römischen Silbergeldes im IV. Jhd n.Chr." (1933),
- att Bengt Emil Hildebrands stora verk om anglosachsiska mynt har sina nordiska efterföljare,
- att Finland genom C A Nordman 1921 fick "Anglo-saxon coins found in Finland",
- att Tuukka Talvio kompletterat Nordmans arbete med senare fynd och presenterat allt i en del i serien "Sylloge of coins of the British isles" under rubriken "The National Museum of Helsinki and other public collections in Finland: Anglo-saxon, Anglo-norman and Hiberno-norse coins",
- att Georg Galster likaså i serien "Sylloge of coins of the British isles" publicerat "Royal collection of coins and Medals. National Museum Copenhagen: Ancient British, Anglo-saxon, Hiberno-norse and Anglo-irish coins" i inte mindre än sex band, varav tre för Knut den stores mynt,
- att den 1960 publicerade festskriften "Anglo-saxon coins – historical studies presented to Sir Frank Stenton on the occasion of his 80th birthday" innehåller bidrag av bl a R H M Dolley, G van der Meer och K Skaare, bl a van der Meers "Some corrections to and comments on B E Hildebrand's catalogue of the Anglo-saxon coins in the Swedish royal coin cabinet" samt
- att festskriften "Otium et negotium – studies in onomatology and library science presented to Olof von Feilitzen" (1973) innehåller tre artiklar med numismatiskt material, nämligen C E Blunts "The origin of the Stafford mint", M Dolleys "The forms of the proper names appearing on the earliest coins struck in Ireland" and V Smarts "Cnut's York moneyers".

N U F

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96
Fack, S-104 32 Stockholm 19
T-Rådmansgatan
(uppgång Handelshögskolan)
Telefon 08-34 34 23

Köper • Byter

Säljer • Värderar

Kommissionsuppdrag

Aktiebrev

Mynt • Sedlar

Medaljer • Tillbehör

Numismatisk litteratur

Öppet: vard. 11–18, lörd. 9–14

"Piloncitos" – ett förkolonialt guldmynt på Filippinerna

Vid Nionde internationella numismatiska kongressen i Bern i september 1979 höll Dr Angelita G Legarda från Manila på Filippinerna ett uppmärksammat föredrag om "piloncitos". Det är inte avsikten att här återge detta föredrag. Meningen är endast att ge en liten information om ett numismatiskt område fjärran från våra breddgrader.

Europeer har ofta den uppfattningen att utomeuropeiska länder förde någon slags tynande tillvaro innan de "upptäcktes". Det var portugisen Magelhaens som 1521 "upptäckte" Filippinerna. De togs sedan i besittning av spanjorerna under Filip II (1527–1598). Spanjorerna administrerade öarna från Mexiko, varifrån de cirkulerande

mynten kom i varje fall under de två första århundradena av kolonialväldet.

Tiden före spanjorernas ankomst är mycket litet utforskad. Man vet dock att arabiska och kinesiska köpmän besökte Filippinerna som i historiska dokument betecknas "MA-YI" (eller "BA-YI"). Arkeologiska utgrävningar bekräftar denna förkoloniala handel. Fynd har gjorts av stora mängder konstföremål särskilt av keramik och porslin från Tang-dynastin (618–960). Till största delen utövades byteshandel men det var också vanligt med guld som valuta.

Första gången man fann en skatt av "piloncitos" var år 1887. Det var i Laguna, en provins nära Manila.

Därefter har flera sådana fynd gjorts. Dessa små konformade knappliknande guldmynt har en karaktär med incusprägel på toppen och en med hög relief på basen. Karaktären på basen har tolkats som stavelsen "MA" i det forntida språket.

Alla "piloncitos" i det första fyndet var av samma slag. De vägde mellan 2,5 och 2,6 g och guldet höll 18 karat. I senare fynd förekommer även mindre exemplar men alla har samma symbol på basen. "Piloncitos" påminner mycket om de små guldmynt från 900- och 1000-talet som tillskrivs Java. Dessa har emellertid en annan karaktär inpräglad.

Dr Legarda påvisade att man kan utgå ifrån att "piloncitos" var ett guldmynt som cirkulerade på Filippinerna innan spanjorernas ankomst. Förhoppningsvis kommer det intressanta föredraget så småningom att bli tillgängligt i tryck. Tills dess får detta sammandrags illustrationer locka eventuella ägare av små egendomliga guldmynt att göra jämförelser.

Frank Olrog

Bild 1. "Piloncito" (förstorad).

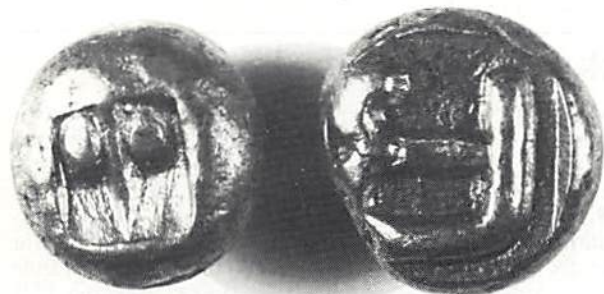

Bild 2. a) Guldmynt från Java, b) "Piloncito". (Förstorade.)

Svenska medeltidsmynt

Valdemar. Götaland. LL. XVII:A:1c	1+	700:–
LL. XVII:B:4a	1+å01	600:–
LL. XVII:B:6a	1+	750:–
Magnus Ladulås. Skänninge.		
LL. XVIII:C:4b	1(?)	275:–
LL. XVIII:C:4d	1	500:–
Gotland. LL. XX:A:1a.		
Delvis svagt utpräglad.	1(+)	500:–
LL. XX:A:1a.H 435 variant 2.	1/1+	600:–
LL. XX:C:8b	1(+)	700:–
LL. XXII:A:2a. Kors med BBBB	1(+)	500:–
LL. XXII:A:4b. Med P	1(+)/1(?)	450:–
Dito	1	500:–
LL. XXII:B:9b. Med W	1+	700:–
Magnus Eriksson. LL. XXVII:A:6b	1(?)	200:–
LL. XXVII:A:7a	1(+)	375:–
LL. XXVII:A:14	1(+)	600:–
LL. XXVII:B:17	1(+)	650:–
LL. XXXIII:A:1a. Liten kantförlost, annars	1+	500:–
LL. XXXIII:A:2a	1+	300:–
Albrekt av Mecklenburg. Örtug. LL. 4a	1(+)/1?	450:–
Kristoffer av Bayern. Örtug. LL. 2c	1(+)	900:–
Karl Knutsson Bonde. Örtug. LL. 2b	1(?)	450:–
Sten Sture d.ä. Örtug. LL. 3	1(+)	1100:–

Lista över baltiska mynt från 1500-talet sändes gratis på begäran. Beställningar sänds till

**J PEDERSEN, Skolgatan 24,
502 31 BORÅS**

Nya medaljer från myntverket

Myntverket har präglat två nya medaljer över myntgravörerna L P Lundgren och Léo Holmgren. Därmed har samtliga myntgravörer som varit verksamma i kv Kungl Myntet på Kungsholmen (1850-1974) ihågkommit med medalj. Försäljningen börjar under våren.

Medaljen över LP Lundgren upp-

tar på ena sidan en namnskyld och prov på olika mynt och medaljer som framställts av gravören.

Den andra sidan upptas av myntverkets verkstadsbyggnad på Kungsholmen efter arkitekt J Åboms ritning.

Medaljen över Léo Holmgren visar på ena sidan ett porträtt av gra-

vören och den andra sidan upptar en intressant sammanställning över myntverkets byggnader i kv Kungl Myntet samt mynt och medaljer ur Holmgrens rikhaltiga produktion.

Båda medaljerna har skapats av skulptören och före myntgravören Léo Holmgren.

Några frågor om "De tessinska jetongstämplarna"

Med stort intresse har jag i MYNT-KONTAKT 3/1980 tagit del av Tukka Talvios artikel "De tessinska jetongstämplarna". Att dessa 24 stamplar hade överförts till Åbo i slutet av år 1799 var för mig en nyhet och jag visste inte att de hade använts till fyra av de spelpenningar, som är beskrivna i min bok "Spelpenningar avsedda för kortspel".

Den äldsta av dessa är Nicodemus Tessins spelpenning från 1725 (Hy I, s. 144, 5). Det i "Spelpenningar" avbildade silverexemplaret (bild 117) väger 8,12 gram och är från Ahlströms auktion 10/1975 (nr 726). En approximativ bestämning av silverhalten ger ett värde på nästan 100%. I Johan Scharps samling, del II, såld 1853 i Stockholm, fanns

också denna spelpenning i silver men katalogen (nr 499) anger vikten 1 1/8 lod dvs 14,94 gram. I Christopher Borgs samling, såld 1839, fanns ett bronsexemplar av spelpenningen. När Carl Gustaf Tessin var svensk ambassadör i Paris använde han en spelpenning, graverad 1742 av Le Blanc (Hy I, s. 221, 3; "Spelpenningar" bild 118). Det i "Spel-

penningar" avbildade silverexemplaret väger 8,55 gram och enligt uppgift väger två exemplar i Kungl. Myntkabinettet 8,64 och 8,73 gram. Spelpenningen fanns i J. Scharps samling och katalogen (nr 487) anger vikten 15/16 lod dvs. 12,45 gram. I Chr. Borgs samling var även denna spelpenning av brons.

Den originella jetongen som 1744 lämnades till Agneta Margareta Strömfelt finns både i silver, brons och tenn (Hy I, s. 196, I; "Spelpenningar" bild 128). Silverexemplaret i "Spelpenningar" är något nött och väger 8,6 gram. Chr. Borgs exemplar i silver vägde 11/16 lod dvs. 9,1 gram och han hade även ett i brons. J. Scharps exemplar vägde 7/8 lod, dvs 11,6 gram. I tenn fanns jetongen som nr PM3 i lagerkatalog 10/1979 från Ulf Nordlinds Mynthandel AB.

Den fjärde präglingen med "de tessinska jetongstämplarna" är den kuriösa "hönstavlejetongen" från 1750. I Hildebrands och Hyckerts medaljbeskrivningar är den endast upptagen i silver (Hy I, s. 199), men den finns oftare i förgylld brons ("Spelpenningar" bild 130). J. Scharps silverexemplar vägde 13/16 lod dvs 10,8 gram.

Enligt artikeln i MYNTKON-TAKT "översändes stämparna till Åbo efter det att silverexemplar hade präglats av varje jetong för samlingen, där flera av dem visserligen redan fanns förut."

Frågan är om plattarna, som användes vid denna prägling 1799, var lättare och eventuellt hade högre silverhalt än plattarna för de tidigare originalpräglingarna? Framgår detta av vikterna och silverhalterna hos exemplaren i de offentliga samlingarna? Har alla brons- och tenne exemplar, som präglats med dessa stämpar, tillkommit samtidigt med originalpräglingarna i silver?

Gunnar Holst

Namn-förfalskningar

När man skall lära sig läsa på svenska då STAVAR man. När man åker skidor så använder man stavar och det är med stavar som man bygger stavkyrkor, bunnar och baljor m m.

Men hittar man Store Stavars myntskatt på Gotland, då ändras tyvärr namnet till Staver av svenskar-

na i många tidningar och till och med i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1977-78, som borde veta bättre. Vad är det för logik i sådana ändringar?? Ordet staver finns ju inte ens i Svenska Akademiens ordlista. Får jag på de ilskna gutarnas vägnar be om en ursäkt av den skyldige och att en rättelse blir införd i nästa årsbok???

Arg gute vid bautastenen i Stavgard, Heffinds i Burs.

På samma sätt har de flesta sockennamn och gårdsnamn på Gotland helt godtyckligt blivit försvenskade och förvanskade av enskilda diktatoriska lantmätare. Därigenom har det också blivit många fallor och krokben för ortnamnsforskningen.

Att ändra på en godtycklig felbenämning som en gång råkat bli gjord, det är fullkomligt omöjligt. På så vis råkade t ex regalskeppet Vasa få sitt dubbel-W. Samma dubbel-W blev också Gustav Vasa belastad med, fast av mynten att döma så visste han kanske inte själv om han hette Göstav, Göstavus, Gostavs eller Gustavs. Han stavade ej heller namnet Gustaf med f. Svenske Johannes III blir Johan III men på engelska så heter han John III och på franska Jean III. Carolus XII blir Karl XII. De romerska mynten av Constantinus den store blir ändrat till Konstantin, osv.

Kan någon förklara varför folk inte får behålla sina namn? Mitt namn Axel kan de i alla fall inte förvränga,

det är en ringa tröst i det stora sammanhanget.

Ax. O. Larsson, Stavars arvtagare

Hirschs Mynthandels vårauktion

Den 10 maj håller Hirsch sin vårauktion på Restaurang Oxen i Stockholm. Här utbuds mynt från hela världen, dock naturligtvis med tonvikt på det svenska materialet. Här ibland kan nämnas en fyrk från Johan III:s tid med årtal 1591. Mynten av denna valör från Johan är i allmänhet inte särskilt sällsynta, men fyrkar från detta år förekommer inte ofta. I Levins corpus över Johan III:s mynt 1887 nämns endast tre kända exemplar, nämligen i Kungliga Myntkabinettet, Göteborgs Museum och Köpenhamns myntkabinett. I en samling som Stjernstedts fanns den alltså inte och ej heller på Oldenburgs auktion 1897. Bland 1600-talsmynten kan nämnas några. En riksdaler från Karl X Gustav med årtal 1654. Det är det enda årtal under vilket riksdalrar myntades i Sverige under denna regent. De är tämligen sällsynta. Allrahelst som det är frågan om ett s k typmynt är efterfrågan stor. Ett kastmynt från änkedrottning Maria Eleonoras begravning får också representera 1600-talsmaterialet på auktionen. Detta mynt anses vara ganska sällsynt, ehuru det ur estetisk synpunkt kan vara något mindre tilltalande, med den osköna sammansättningen av text och monogram som täcker både åt- och framsidan. På auktionen finns även mynt från den bernadottiska perioden bl a några provmynt från Gustav VI Adolf. Även svenska och utländska sedlar säljes. Här finns även en avdelning med numismatisk litteratur. Intresset för att läsa om mynt och annan numismatik har på senare år uppenbarligen ökat, vilket är glädjande. Priser på numismatica har även de rakat i höjden, vilket kanske inte är fullt så positivt. Men den kunskap som böckerna förmedlar är väsentlig för varje samlare eller vetenskapsman - stor som liten - så man får hoppas att denna trend håller i sig. Vi får se på auktionen!

Göran Wahlquist

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Ymnighets- horn i Riksbankens emblemhistoria

I min artikel "Sirater och emblematiske figurer" i MYNTKONTAKT 1977 nr 10, s 10 ff, visade jag, att ymnighetshorn framträder i riksbankens emblemhistoria på ett mycket tidigt stadium, nämligen redan i ett förslag framlagt vid bankofullmäktiges sammanträde den 12 juli 1669. Under de följande trehundra åren har ymnighetshorn – såsom det framgick av artikeln –

ofta begagnats som sinnebild för riksbanken.

Som en komplettering av artikeln kan jag här avbilda avtryck av några äldre riksbankssigill, där ymnighetshorn ingår som en väsentlig "sirater".

Omskriften i nr 1 är SVERIGES R. STÄNDERS BANCO SIGILL. Sigillet visar två korslagda ymnighetshorn stående på en fyrkantig sten med den ursprungliga formuleringen av bankens devis *Hinc securitas et robur*. Därunder ser vi ett huvud omgivet av en lager- och en palmkvist.

Nr 2 har omskriften FULLMÄGTIGE I SVERIGES RIKES STÄNDERS BANK. Där ser vi också två korslagda ymnighetshorn; på ett

band under dem läser vi bankens devis i den nyare formuleringen *Hinc robur et securitas*.

Nr 3 och nr 4 har samma framställning som nr 2. Omskriften i nr 3 är SVERIGES RIKES STÄNDERS BANK och i nr 4 bankens år 1867 fastställda namn SVERIGES RIKSBANK.

Nr 5 – nr 9 är avtryck av sigill, som har begagnats vid Rikets Ständers lånekontor, resp riksbankens avdelningskontor, i Göteborg, Malmö och Visby. På dem ser vi också två ymnighetshorn, som intressant nog är vridna kring varandra; bakom dem ser vi en merkuriistav, en symbol för handeln.

Torgny Lindgren

De falska sedlarna i Smålands Enskilda Bank på 1840-talet

Av Ernst Nathorst-Böös

Smålands Enskilda Bank, grundad 1837, hörde till de många enskilda banker vars sedlar förfälskades. Redan 1842 kom den första, då en 1 rdr b:o ändrades till en 10 rdr b:o. Sedan dröjde det endast till 1843 och de följande åren uppträder falska sedlar mycket ofta. En genomgång av protokollet har givit nedanstående resultat.

I verksamhets- och revisionsberättelserna avgivna 1844 (alltså avseende 1843) omnämnes ett totalbelopp av 26 rdr b:o i förfälskade sedlar som företedda och inlösta under året. Styrelsen konstaterade, att de ej torde haft något menligt inflytande på bankens kredit. På revisorernas förslag avfördes de ur räkenskaperna och sedlarna brändes.

För framtiden beslöt aktieägarna med instämmande i av "Friherre Nordenfalck yttrade åsigt att det å ena sidan wore för Privatbanken vådligt att obetingat inlösa hwarje i sådant ändamål företedd sedel af ifrågawarande eller likartad beskaffenhet, enär denna liberalismen lätt kunde urarta till uppmuntran af falska sedlars fabricerande, men att det å andra sidan medförde svårigheter att ovilkorligen förbjuda dylika sedlars inlösen; hwarför åt Centraldirektionen lämnas fritt att, i fråga därom, för hwarje särskilt fall efter förekommande omständigheter besluta. Vid prövning af hwad Revisionen hemställt af CentralDirektionen i anledning deraf meddelat rörande belöningar för upptäckt av förfälskade sedlar, till likhet med Smålands PrivatBanks eftergjorde, sedlars tillverkning och utprångling, förenade sig desse aktieägare derom att CentralDirektionen för upptäckt af så beskaffade sedlars tillverkning och utprångling skall äga, före eller efter derom anställd ransakan tilldelas och, efter förslag derutinnan från Afdelningskontoren bestämma belöningar lämpade efter upptäckternas gagn för Banken och allmänheten."

1844 omtalas (17.1), att rannsaking pågår mot sedelförfalskare. Redan vid denna tidpunkt fanns belö-

ningar utfästade för dem som avslöjade sedelförfalskare. Man beslöt nu (19.1) att ej lösa in fler falska sedlar, ett beslut som emellertid alls ej upprätthölls, påtagligen därför att det skulle ge banken ett dåligt namn. I mars tilldelades Rättaren Anders Jönsson i Kjertrorp 25 rdr b:o för biträde vid uppspårandet av förfalskare.

Den 8 mars antecknades i § 6: "För verkställde efterspaningar till upptäckt af en Sedelförfalskare, hwilken angifvits wara Innehafware af en betydlig mängd falska sedlar, liknande denna Priwat Banks, hade Stads Fiskalen Strömberg här i Staden företagit en resa samt derefter afgifwit skriftlig berättelse rörande resultatet af anställda forskningar i sammanhang hwarmed Strömberg fordrat ersättning för resekostnader samt hemställt hwilka åtgärder borde ytterligare hwidtagas för åsyftade ändamålet.

Direktionen fann skäligt bewilja Strömberg den af honom fordrade resekostnad, Tjugofem rdr 14 sk 8 rst samt beslutade i öfvrigt, det ägde Strömberg widtaga de åtgärder för brottets upptäckt, hwilka kunde af omständigheterna påkallas och hwartill han ansåg sig befogad hwar efter och sedan sig wisat i hwad mohn sådant blefwe en följd af Strömbergs tillgöranden. Direktionen will bestämma den belöning hwartill Strömberg i thy fall kan pröfwas hafwa gjort sig förtjänt."

Kort därpå, den 27 mars, konstaterades att Kalmarposten berättat att en "ny sort falska Smålands Priwatbanks sedlar skulle wara i omlopp att dessa så väl till tryck som namnteckningar wore särskilt väl gjorda, så beslöt nu Direktionen att i Bref till Bankafdelningen i Kalmar begära upplysning huruvida andre falske sedlar än de förut i omlopp warande blifvit i rörelse derstädes bemärkte."

Senare under våren hade banken avsett att (3 maj 1844) inge en skrift till Riksdagens Justitiombudsman med begäran om straffskärpning för

dem, som tillverkade falska privatbanksedlar. Men under hand erfor man att sådan straffskärpning var att förvänta (den kom ett år senare, i maj 1845), varför man avstod.

Under året företeddes följande falska sedlar (här angives var sedlarna företeddes):

12.4 2 rdr b:o Örebro Ensk. Bank
19.4 3 rdr b:o Skånes Ensk. Bank
21.3 3 rdr b:o Skövde
24.5 2 rdr b:o Vänersborg
12.4 2 rdr b:o om vars inlösen protokollet förmåler

"ehuru Direktionen i allmänhet icke inlöser några af de i rörelsen utprånglade falska sedlar, liknande Priwatbankens, vill Direktionen likväl nu, med afseende på de uppgifne bevekande omständigheter, att för den insände sedeln lemna ersättning med det belopp hwarå den lyder".

Protokollet avslöjar ej, vari de ömmande omständigheterna bestod, men det var inte sista gången framställningen hade karaktären af en enträgen vädjan.

Från revisionsberättelsen 1845 kan inhämtas, att banken 1844 hade anställt ett särskilt ombud att föra bankens talan i de rannsakningsmål

Guldmynt köpes, säljes, värderas

Vill du erhålla våra lagerprislistor som kommer inom kort skicka ditt namn och adress (texta) till:

AB GULDMYNT
Sveavägen 24,
Box 7022, 103 86 Stockholm
Tel 08-20 54 50

vid flera domstolar som dels "warit dels ännu äro anhängiga angående tillverkning och utprångling af falska sedlar." Ombud var en borgmästare Ekenwall. Han hade haft ett arvode av 287 rdr 2 sk 10 rst och numera avsat sig uppdraget. Man beslöt därför att utse ett nytt ombud.

Under året hade man inlöst falska sedlar till ett värde av 64 rdr b:o. Kronolänsman L. Möller fick på bolagsstämman en gratifikation av 100 rdr b:o för av honom utförda åtal mot efterapare och utprånglare. Under 1845 företeddes följande falska sedlar:

- 21.2 3 rdr b:o
- 5.3 2 rdr b:o i uppbörden
- 3 rdr b:o 2 st i uppbörden
- 9.5 2 rdr b:o i uppbörden
- 23.5 3 rdr b:o i uppbörden
- 3.10 3 rdr b:o

Den 31 oktober ställdes en bokbindargesäll under åtal i Helsingborg för utprångling av en sedel om 3 rdr b:o.

För 1846 noteras följande falska sedlar:

- 24.2 2 rdr b:o Mariestad
- 27.2 2 rdr b:o Uppbörden
- 23.5 2 rdr b:o "
- 29.5 3 rdr b:o "
- 4.9 "falsk sedel" företedd i bank i Köpenhamn. Styrelsen hemställde om åtal mot utprånglaren
- 2.10 3 rdr b:o
- 9.10 3 rdr b:o Köpenhamn
- 23.10 "falsk sedel" Uppbörden
- 30.10 3:a Kalmar regemente

- 12.11 2-a Göteborg
- 4.12 2-a
- 28.12 3-a Örebro

Detta år (9 maj) fick banken en skrivelse från gravören Joh. E. Åkerberg – en särling i svensk sedelhistoria.

"Högädle Privat Banks
Direktionerne!

Det är troligen Högärade Direktionen genom publiciteten redan bekant, att under tecknad under loppet af år 1844 förevisade Styrelsen öfver Rikets Ständers Bank prof på möjligheten att ända till mikroskopisk noggrannhet eftergöra allt nuvarande Svenskt sedelmynt; och att detta af mig frambragta prof övertygade såväl Bankostyrelsen som i synnerhet Rikets Ständer om nödvändigheten att åstakomma ett nytt för-

bättrat mynt, hvarföre ock Ständerne under Riksdagen 1845 utlöste en summa af 8.000 Rdr Banco såsom belöning för det bästa nya sedelmyntet som inom detta årets slut kan lemnas, samt anslogs åt mig en summa för utförande af ett sådant. Då detta utförande nu som bäst pågår, samt en lika beskaffad beställning för Norska Bankens i Trondhjem räkning hos mig är under arbete anser jag mig på dessa förhållanden böra fästa Högärade Dir: uppmärksamhet, äfvensom på sannolikheten deraf att det af Ständerna beslutade och af Kongl. Majts sanctionerade nya riksmüntet icke kommer att i rörelsen taga sin början, innan de nya sedelproven blifvit bedömda och definitivt pröfade, för den händelse Högär. Dir. skulle hafva för afsigt att af några sedelvalörer innan dess göra beställning skulle det lyckas mig att kunna prestera ett approximativt mera fullkomligt sedelmynt, än något af de hos oss hittills försökta, och detta blir såsom riksmünt antagit, så förmodar jag, att Högär. Dir. också för den under dess styrelse varande Privat Bank kommer att tillägna sig detsamma, så mycket heldre, som nuvarande Privat Banksedlarne lemna ännu vida mindre garanti mot efterapning än rikssedelmyntet, försöken att mer eller mindre lyckligt eftergöra dem, och de in vexling af efterapat mynt, som för allmänhetens lugnande på åtskilliga ställen måst äga rum, nogsamt ådagaläggas. Men ifall af sådant Högär. Dir. beslut, behöfde jag derom förut underrättelse, för att kunna vidtaga nödvändiga arrangementer, emedan troligtvis utförande af stämplarne till alla de nya sedelsorterna kan under nästa år komma liktidigt i fråga, och ett längre dröjsmål med Privat Bankernas nya sedelvalörer kunde förorsakas, om jag icke vet och kan beräkna hvad beställningar som derifrån äro att motse. Jag utbeder mig derföre gunstbenäget svar, huruvida, derest det af mig uppfunna nya sedelmynt skulle komma att såsom riksmünt antagas, jag kan påräkna att i sammanhang dermed jemväl för den under Högärade Direktionens styrelse stående Privat Banken utföra de valörer, som der komma att begagnas, samt i det fall huru många valörer som enligt sannolikhet, kunna komma att för Högär. Dir. räkning utföras.

med estime har äran teckna

Stockholm den 1 Maj 1846.

Joh; E; Åkerberg.

Graveur

adr. Westerlånggatan no. 68 3 tr upp."

Direktionen gjorde ett uttalande som emellertid aldrig fullföljdes:

"Direktionen beslutade att det i skriften gjorde erbjudande skulle till bolagets ompröfning anmälas vid nästa bolagsstämma, med till kännagifande om det swar som bör till Åkerberg aflåtas, att bolaget, derest de af honom utförda sedelprof af Bancostyrelsen godkännas sannolikt kommer att begagna sig af Åkerbergs uppfinning och att åtminstone 4 å 5 valörer blifwa för P. Banken behöfliga."

Den 16 april 1846 förekom flera uppgifter om de försök som gjorts för att bekämpa de falska sedlarna: "§ 2. Med anledning af de sålunda ömsesidigt meddelade upplysningar, diskuterades flerehanda framskaffade förslag angående hvad som å privatbankens sida borde tillgöras för betryggande af dess och allmänhetens rätt; Efter öfverläggning om hwilket allt Centraldirektionen fattade följande af herrar Deputerade från Afdelningskontoren jemväl understödda beslut. 1:o att Central Direktionen skall utse ett ombud, som med juridisk skicklighet för enar nit och drift, för att, emot det arvode, Direktionen framdeles pröfwar lämpligt bestämma, å Privat Bankens vägnar iakttaga och bevakas dess rätt samt med sin uppmärksamhet följa och, der så skulle fordras, personligen närvara wid de ransakningar, hwilka äro wid särskilda Domstolar anhängiggjorda beträffande tillverkning och utprångling af falske sedlar, liknande Smålands Privat Banks; 2:o att bemälda ombud skall meddela den särskilda Instruktion att söka få högre straffpåföljd wid Under Domstolarne och i Kgl. Hofrätten tillämpad än den, enligt grunderna i 8 cap 3 § M.B. hittills ådömda, äfvensom att derest samma yrkande icke skulle vinna bifall, fullfölja frågan derom medelst Underdånig klagan för Kgl. Maj:t; och 3:o att Centraldirektionen skall, jemte berättelse om beskafenheten af ifrågavarande, för Privatbanken och allmänheten menliga sedelförfalskning samt, i betraktande af brottets art och omfattning både i sin grund och till sine följder, hos Rikets Ständers Justitie Ombudsman framställa den anhållan

Falsk Smålands-sedel.

och förmodan, att herr Justitie Ombudsmannen, med hänsigt jemväl till strafflagen för dylika förbrytelser obestämda ansvarsföljd, i desse förhållanden äger giltig anledning att hos Rikets härnäst sammanträdande Ständer föreslå en lag angående skärpning i straffet för den, som med förfälskning eller utprångling af Privatbanksedlar, hvilka blifwit falskligen eftergjorde, finnes beträdd, jemte det Direktionen tillika bör hemställa huruvida icke nämde lag må bringas till någon öfwerensstämmande likhet med hwad i dessa fall beträffande Banco- och Riksdalssedlar är stadgade.

§ 2. Angående falska Privat Banksedlar

Herr Häradshöfdingen Wijkmark gaf tillkänna, att wid Kämnärs Rätten här i Staden förhvarit undersökning angående tillverkning och utprångling af falske sedlar, till någon del liknande denna Privatbank, för hwilket brott åtskillige personer numera blifwit misstänkta och till ransakning vid annan behörig dom-

stol hänvisade ävensom, att AfdelningsDirektionen i Calmar, med anledning af de lika beskaffade förbrytelser, derför särskilte personer där i orten wore under tilltal, till Centraldirektionen afgifwit förslag rörande de tillgöranden för hämnande och förekommande af förlust så väl å allmänheten som PrivatBankens sida, hvilka bemärkte AfdelningsDirektionen ansett kunna, i berörda hänseenden nu genast widtagas, I sammanhang hwarmed dels Grefwe Posse meddelade åtskillige upplysningar om flere, inom Calmar Län anställda åtal för tillverkning och utprångling af omförmälte falske sedlar och dels herr Kaptenen Klingström aflemnade ett skriftligt yttrande af Landssekreteraren, Häradshöfdingen O.V. Carlson, innefattande underrättelser angående ransakningar inom Kronobergs Län.

§ 3. Besluts, att CentralDirektionen skulle i Småländska Städernas tidningar låta införa ett kungörande om belöningars tilldelande af PrivatBanken för upptäckt rörande

tillverkning af falske sedlar, liknande Smålands PriwatBank."

Något senare möter oss den mycket originelle C Petersen, som mellan 1844 och 1854 sysslade med experiment rörande sedelefterapningar. Denne påstår, att experimenten av en slump kom igång förstnämnda år – uppenbarligen sysslade han med problemen redan 1846. Han erbjöd såväl Östgöta Privatbank som Smålandsbanken sin hjälp (?) för att avslöja "en falsk sedelfabrik". Tyvärr är ej Petersens skrivelse bevarad, och vi känner ej den teknik han avsett använda. Men protokollsanteckningen (29 maj) berättar däremot, att man i Karlskrona "ville synas" som hade man kommit sedelfabrikerna nära på spåren, så att hopp vore om deras upptäckande.

Förfälskningarna fortsatte under 1847 att strömma in, men upphör på det hela taget därefter. Från detta år kan antecknas

- 15.1 3 rdr b:o, företedd av fattig
gosse
26.2 2 st 3 rdr b:o
2 st 2 rdr b:o, båda från Kal-
mar regemente.
12.3 2 rdr b:o
26.3 3 rdr b:o
Den 16 april brände man för 80 rdr
b:o falska sedlar, alltså mellan 43
och 29 st, beroende på valörerna.
14.5 3 rdr b:o från Norrköping
20.8 2 rdr b:o 2 st
3 rdr b:o 3 st, alla från Jönkö-
ping.
Den sista notisen härstammar från
1.10, då man brände 36 falska sed-
lar, varav 62 rdr b:o härstammande
från 1845.

Vid bolagsstämman i februari
1847 hade Wermlands Provincial-
bank beslutat att, om möjligt med
stöd av övriga sedelutgivande ban-
ker, ingå med en hemställan om
skärpning av straff för efterapningar
av privatbankernas sedlar.

På bolagsstämman 1847 anslöt sig
Smålandsbanken härtill och i proto-
kollet den 18 juli (§ 1) heter det att
"Med anledning af innehållet i det
protokoll som blifvit fördt wid se-
nast hållna bolagsstämman med
Smålands förnyade PriwatBanks
delegare, beslöt Direktionen:
1:o Att genom utdrag ur nämnda
protokoll meddela Direktiv af
Wermlands Provincial Bank under-

rättelse om den vid bolagsstämman
uttalade åsigt i anseende på den af
nämnda bankbolag gjorda framställ-
ning derom, att samtliga Priwat
Banker i Riket skulle uti gemensam
ansökning hos Kgl. Majt i underdå-
nighet anhålla att straffet för efter-
apningar eller förfalskningar af Pri-
wat Bankers kreditsedlar kunde
varda skärpt; derjemte Provincial-
banks Direktionens skulle anmoldas
att, derest framställningen på lika
sätt som af denna Priwat Banksbo-
lag, omfattades af öfriga Priwat
Bankers delegare, ombesörja de vi-
dare åtgärder som för den underdå-
niga ansökningens expedierande till
Kongl. Majt kunna erfordras."

Anders Frösells ordfläta

"SVENSKA MEDELTIDA MYNT- ORTER"

LODRÄTT

- 1: Myntort omnämnd tillsammans med Stockholm 1453

VÅGRÄTT

- 2: Ärkebiskoplig myntort.
3: Den s k "Drottning Margaretas blygdpenning" förlades förr
hit.
4: Myntort under bl a Erik Knutsson. Myntmästare bl a Ofrar-
dus.
5: Här verkade - 1315 Conrad och 1480-1512 C. Jakobsson
som myntmästare.
6: Myntort enligt Magnus Ladulås testamente.
7: Myntmästare på denna ort på 1300-talet bl a Becmann och
J. Kolne.
8: Myntort enligt Magnus Ladulås testamente.
9: Här myntades sannolikt under Knut Långes tid.
10: Biskop Albrekt påbjöd 1211 att Riga skulle mynta till samma
värde som denna ort.
11: Myntort enligt Magnus Ladulås testamente.
12: Här var bl a Dunstan och Wulf myntmästare.

**Lösning insändes till redaktionen senast den 20 maj. Kanske
vankas ett litet pris till de först öppnade rätta lösningarna.**

KONTAKT- PUNKTEN

KOM IHÅG för årsmötet 31 maj.

Anmälan genom inbetalning av 75:– kr *senast* 20 maj.

Kl 11.11 avgår SL-tåg (obs! ej SJ-tåg) från Stockholm C. Byte i Märsta till anslutningsbuss nr 570. Ankomst 12.50 till Sigtuna.

Kl 15.00 Årsmötet på Stadshotellet

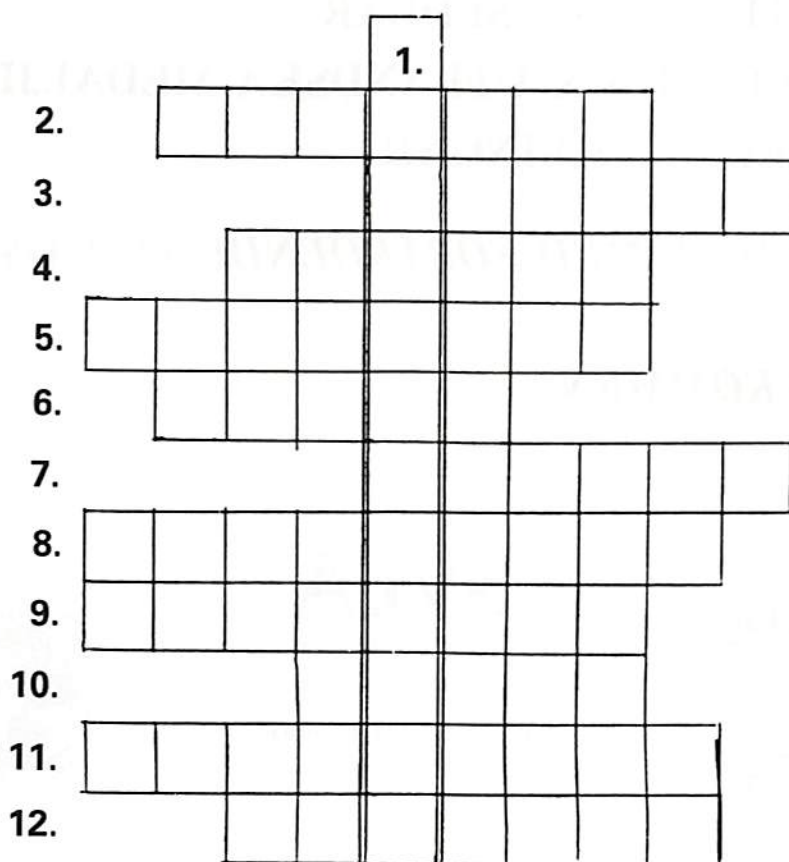
Kl 18.00 Middag på Stadshotellet.

Återresa med buss nr 575 och SL-tåg från Märsta utgår från busstationen i Sigtuna tidigast kl 19.23 och senast kl 0.13.

SAMLARMYNTEN 1979

utsändes nu till dem som har beställt dessa. De som begärt att få hämta mynten är välkomna till KANSLIET före den 12 juni. Exp-tid 10.30–13.00.

Kansliet

Till vår 8:e MYNTAUKTION HÖSTEN 1980

Tar vi nu emot material från följande områden

- **ANTIKA MYNT**
- **SVENSKA MYNT**
- **SVENSKA SEDLAR**
- **UTLÄNDSKA GULDMYNT**
- **UTLÄNDSKA MYNT av alla typer**
- **UTLÄNDSKA SEDLAR**
- **SVENSKA & UTLÄNDSKA MEDALJER**
- **HELA SAMLINGAR**

VÄND ER MED FÖRTROENDE TILL OSS.

VÄLKOMMEN.

SVEA

MYNT & FRIMÄRKSHANDEL AB

STUREPLAN 4 · BOX 5358, S-102 46 STOCKHOLM

TELEFON 08-10 03 85, 10 03 95

BANK: SVENSKA HANDELSBANKEN

